

PROVINCIALE

Ente

D'Errico

3755

MATERA

5

R E R U M
METAPHYSICARUM
P A R S Q U I N T A
ΕΚΛΟΓΗ.

3033

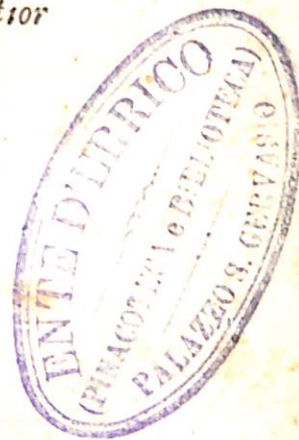
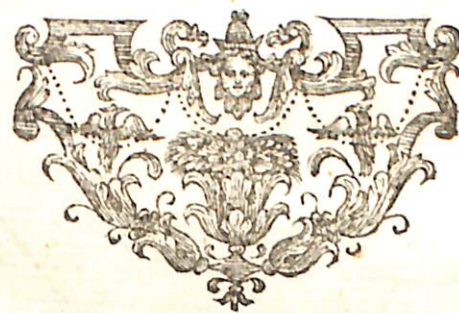
ANTONII
GENUENSIS

IN REGIA NEAPOLITANA ACADEMIA
JAM ETHICES, NUNC OECONO-
MICES PROFESSORIS

R E R U M
METAPHYSICARUM

P A R S Q U I N T A .

*Editio quarta Neapolitana multo auctior
& correctior.*

NEAPOLI MDCCLXIII.

EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA

Superiorum Facultate & Privilegio.

LECTORI PHILOSOPHO
ATQUE PHILALETI SUO

A. G. S. D.

Persuasi mihi olim, perhumane lector, atque in ea diu fui sententia, ratione homines ad sapientiam, bonamque adeo frugem adduci: nihil ei, postquam scilicet mortalium animis affusa esset, adversari, resistereque: capique quin ea invitos. Nunc aliter ingravescent aetas sentire me cogit: nam ratione quidem gloriamur omnes; nemo unus ei mancipatus perstat, illiusve jus tuetur usque. Non iudicio decernimus, sed affectu, omnibusque animi perturbationibus. Neque ego sciverim quo sublimine sisti praeceptus cursus possit: adeo tota hominum moles proclinata illuc est. Hisce ego quatuor dissertationibus satis clare aperteque videor Deum Optimum Maximum extra omnia & profanorum dicteria, & impudicorum deliria locasse. Sed certus tamen sum, & me cecinisse surdis, & hoc aevum pergere, quo coepit. Quid ita? inquis. Non mente sed animo appenditur religio: qui postquam cupiditate se devinxit mala, necesse est consilia sequi, inquit ille, consimilia. Audin tu illum?

*Nae ille haud scit , quam mihi nunc surdo
narret fabulam .
Magis nunc me amicae dicta stimulant .*

Sed & pervulgatum illud est , eoque sese
ad ἀσθησεων ac omnigena crimina animant plu-
res , quod ait in Hercule furioso Euripides

Καὶ τῆς θανάτων ἡλθευ ἐξ ἄδ' ἀλιν ;

Ita bacchanalia vivunt . Ne sit ullus inde: effo:
non id nunc disceptare volo . Sed cum ratio ,
hominumque communis sensus superesse nos o-
lim dicet , redivus sit , nec ne ullus ab inferis ,
quid attinet ad hanc rem ? Ut si quis edoctus
antipodas iis argumentis , quibus nihil reponi
possit , ita derideat , quod nemo huc ejus he-
misphaerii incolarum commigraverit unquam .
Si sapiunt , etiam atque etiam videant , quam
rem agant , oro . Nam quid hac conclusuncu-
la perversus ? Ne igitur rationi ex ratione i-
psa insidias locent , ac cum ratione pereant .
Haec , scio , prudentes homines concutiunt .
Sed quotus hic quisque prudens , aut quis hisce
moribus ?

Igitur superest , ut moribus , ac precatio-
nibus pietatem tueamur , qui ei praesidio posi-
ti sumus , eoque gloriamur . Atque utinam id
incoeptemus aliquando ? Cui enim veri fieri
potest simile , nobis , quibus nihil jam praeter
pretium dulce est , ullos aures commodaturos ?
Quid

Quid monstri est , quod nemo sit virorum , qui
non subagitet alienam , & timet tamen ne non
pudicam domi habeat ?

Dī vostram fidem !

*Ita comparatam esse hominum naturam om-
nium ,
'Aliena ut melius videant & dijudicent ,
Quam sua ?*

Haec pensiculate recogita , meque ama ,
teque a me amari scito . Vale . Neapoli se-
xto kalendas Martias, aerae nostrae anno 1763.

INDEX.

DISSERTATIO I. PHYSICO-HISTORICA.

DE rerum origine & constitutione. pag. 1

C A P. I.

De veterum sententia circa mundi originem ad philosophiam usque graecanicam.

§. I. Quid Principia, quid Elementa.	2
§. II. Doctrina Hebraeorum de rerum corporearum origine.	3
§. III. Et Chaldaeorum.	7
§. IV. Persarum, Indorum, & Serum Physiologia.	13
§. V. Et Aethiopum.	18
§. VI. Et Arabum.	20
§. VII. Aegyptiorum Physiologia.	27
§. VIII. Phoenicum Physiologia.	32
§. IX. Thracum doctrina de rerum corporearum origine.	36

CAP.

C A P. II.

De Physiologia Graecanica.

§. I. Ac primum de Secta Ionica.	39
§. II. De Secta Italica, deque ejus auctore Pythagora.	43
§. III. De Sectis, quae ex Ionica & Italica prodire, ac primum de Academica, seu Socratica, & Platonica.	54
§. IV. De Aristotele, ejusque Peripatetica Secta.	61
§. V. De Secta Stoica.	70
§. VI. De Secta Eleatica.	78
§. VII. De Secta Democritica.	89

C A P. III.

De Physiologia recentiorum.

§. I. De litterarum interitu, earumdemque restoratione.	103
§. II. De praecipuis Italis, qui in litterarum restorationem suam dederunt symbolam.	106
§. III. De Gallorum philosophorum post restauratas litteras coriphaeo Renato Cartesio.	118
§. IV. De praecipuis Britannis Philosophis.	125
§. V. De praecipuis Germanis Philosophis.	138

DISSERTATIO II.

Adversus Platonicos, & Peripateticos,

Qua mundi aeternitas oppugnatur. 147

Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles utitur ad aeternitatem mundi & mo-

Et motus comprobanda, ex locis ejus de-	154
promta.	159
Respondetur ad argumenta Aristotelis.	
Viginti argumenta Procli pro aeternitate mundi,	
Et solutiones eorum.	
Primum argumentum Procli.	164
Responsum ad primum Procli argumentum.	166
Secundum argumentum Procli.	167
Ad secundum argumentum Procli.	168
Tertium argumentum Procli.	171
Ad tertium argumentum Procli.	172
Quartum argumentum Procli.	175
Ad quartum argumentum Procli.	176
Quintum argumentum Procli.	178
Ad quintum argumentum Procli.	ibid.
Sextum argumentum Procli.	182
Ad sextum argumentum Procli.	183
Septimum argumentum Procli.	186
Ad septimum argumentum Procli.	ibid.
Octavum argumentum Procli.	187
Ad octavum argumentum Procli.	188
Nonum argumentum Procli.	190
Ad nonum argumentum Procli.	ibid.
Decimum argumentum Procli.	192
Ad decimum argumentum Procli.	193
Undecimum argumentum Procli.	195
Ad undecimum argumentum Procli.	197
Duodecimum argumentum Procli.	204
Ad duodecimum argumentum Procli.	205
Decimumtertium argumentum Procli.	207
Ad decimumtertium argumentum Procli.	ibid.
Decimumquartum argumentum Procli.	209
Ad decimumquartum argumentum Procli.	210
Decimumquintum argumentum Procli.	212
Ad	

Ad decimumquintum argumentum Procli.	213
Decimumsextum argumentum Procli.	221
Ad decimumsextum argumentum Procli.	222
Decimumseptimum argumentum Procli.	223
Ad decimumseptimum argumentum Procli.	224
Vigesimum argumentum Procli.	225
Ad vigesimum argumentum Procli.	226
Duodecim argumenta Averrois pro mundi aeternitate.	ib.
Solvuntur Averrois argumenta.	232
Duodecim alia argumenta pro aeternitate mundi.	236
Supradictae rationes dissolvuntur.	241
Conclusio.	247

DISSERTATIO III.

De natura Dei.	257
Consensus omnium gentium Deum esse demonstrat.	258
Dei existentia argumentis physicis demonstratur.	275
Refellitur Pantheismus.	293

DISSERTATIO IV.

De origine malorum.	315
Quid super ea re philosophi populi que pagani senserint, eorumque sententiae cribratae diligenter.	321
Popularis gentium ac communis Et vetusta opinio bonorum malorumque daemonum geniorumque: ab his pleraque bona esse ac mala: a natura aut cujuslibet, aut mundi, reliqua.	325
Pri-	

Primum systema Aegyptiacam, pantheisticum, ut
Bruckerus opinatur.

329

Altera positio discutitur: materia per se est & aeterna: Deus mens incorporea, optima, potentissima, qui ex ea materia mundus fabricatus sit: mala ex obstipa, refractariaque esse materiae natura brutaque anima

344

Et Empedoclis Agrigentini ac Aristotelis Stagiritae super origine mali opiniones. Esse in natura tota legem quamdam contentionis opposiutionisque: ea stare universitatem. Inde esse mala, eaque necessaria esse mundo.

358

Eorum expenditur opinio, qui materiam animatam, ipsamque per se efficientem posuere, velut malum Deum adversus bonum pugnantem, malorumque genitorum fontem, quibuscum boni digladiantur.

370

Quemadmodum Manichaei quidam in divinis Scripturis Manichaeismum reperire confidunt: Divinique Auctores ab hujusmodi foeditate defensi vindicantur.

374

Judaeorum Christianorumque super origine mali sententiae generatim; utque neque a materia, neque a Deo, sed a malis genis sui arbitrii libertate, permittente Deo, non efficiente, mala derivata sint; atque unde cacodaemones.

380

Deum nullo modo malorum esse causam extra dubitationis aleam ponimus, contraque impios defendimus.

386

Rationem maximum esse & praeclarissimum, quod a Deo accepimus, donum. Ut haec revellere Cotta, novellique alii Sceptici aggressi sint; iique confutati.

404

An progigni a Deo crearique possit mens ulla, quae adeo ei sit similis, ut nulla re differat, nisi hac, quod non per se sit, atque idcirco omnium

nium in suo genere possibile optimum sit & maxima.

410

Origenis Adamantii hypotesis: ea quidem peracute structa: sed fabulosa, absurda, nec cum christiana philosophia congruens.

415

Eorum recitatur perpenditurque opinio, qui ideo mala Deum permisisse tradunt, ut virtuti locus esset aliquis, adeoque laudi, & praemio. Ea non satis perfiniri quaestionem videri.

433

Stoicorum dogma, virtutem tantum esse bonum, solum vitium malum; vitam beatam in sola virtute positam.

447

Vitia ne in mundo plura sint & majora, an virtutes. Ea quaestio copiose & contente disceptata. Vitiorum ac virtutum mensurae saepe falsae. Quae vera,

452

Doctrina Augustini. Arabum hypotesis, item Thomae Aquinatis. Universi perfectio: a materia inanime ad Deum infinitorum esse graduum intercapedinem: spatii gradus. Eam occupari ita oportuit, ut nullus deferretur vacuus. Quid homo naturalis: quid Dei gratia instructus ornatusque. Quid ordo bonorum & malorum ab Augustino demonstratus. Utrum hae hypoteses omnibus occurrant, pleneque satisfaciant dubiis ac quaestionibus. Eas satisfacere argumentis Manichaeorum, sed non curiositati theologorum.

477

Malebranchii, ac nonnullorum aliorum positio, peccatum permissum, ut Deus humanae naturae conjungeretur: ut ea theologos plures habeat adversos. Nodum non solvit, sed intricatiorem efficit.

Guilielmi Kingii Archiepiscopi Dublinensis super malorum origine dogma: res omnes ex ente atque non ente constare. Inde prima mali labes.

508

Non

Non posse mandum, in quo sint corpora, & motus, sine rerum, quibus constat, oppositione, ac aliorum cum aliis pugna quadam, concipi. Mala hinc plurima manare. Suum gradum non servare mentes, ac libertate abuti: inde alia existere. Tellurem & punctum esse totius mundi, & veluti ejus cloacam quamdam, atque ergastulum, & valetudinarium: ejus mala esse ad universum veluti unum ad numerum pene infinitum; itaque rationem mali amittere.

Leibnitii super eadem controversia philosophia. Tria mala, metaphysicum, physicum, morale. Deum semper optimum spectare prima, ac antecedente, ut ajunt voluntate: ultima, & consequente eligere id, quod minimum habeat mali, ubi rerum natura non patitur omnis esse mali expers. Omnium mundorum possibilitum, hunc, cujus sumus particula, optimum esse. Tria mundi hujus plana, corporeum, intellectuale naturale, gratiae: primum subjici secundo, utrumque tertio: omnia fini universi: sed secundum non repugnare primo, nec tertium utrique illi. Malum metaphysicum radicem habere in natura ipsa creaturarum rerum, nec ulla Dei potentia revelli posse: physicum in materia ejusque lege: tolli non posse, incolumi mundo, ac Dei sapientia: morale in voluntate, eaque finita: permittendum erat ex rationibus universi.

Conclusio.

515

534
548

VETUS DISSERTATIO,

Quae circa annum 1740 scholastico stylo scripta fuit; cujusque occasione superiora elucubravimus,

In qua de Dei beneficentia, & de origine malorum differitur.

551

ADDITAMENTA

Scholastico stylo exsarata,

Affectus affectibus aliis a ratione regi

581

ADDITAMENTA

Ad id, quod saepe in hisce dissertationibus supponitur, mundum hunc esse optimum

586

ADDITAMENTA

Ad §. XXIX.

589

Pag.			cor.	Graeci
2. v.	2.	Graecis		videri
73. v.	28.	videari		sunt
74. v.	17.	sint		recentiori
76. v.	1.	reuerentiori		omnis aevi
113. v.	23.	omni aevi		cataclysmum
145. v.	27.	cataclymam		docet
445. v.	21.	donet		ὑπερπατον
542. v.	10.	ὑπερπατον		ut
550. v.	20.	at		nihilo distant
568. v.	ult.	nihilo distat		

DISSERTATIO

PHYSICO-HISTORICA

De rerum origine & constitutione.

QUI in studiis hodie physicis atque mathematicis versantur ita a novis rapiuntur ingeniis, ac ita omne antiquitatis refugium commercium, ut nihil ferme probent, quod aut ipsi, aut recentiores isti philosophi non invenerunt aut adornarunt: veterum vero ingeniorum conatum seu velut minus utilem negligunt, seu velut puerorum contemnunt. Praeterea in severioribus disciplinis consummati ita omnia fastidire videntur, quae geometrarum, & arithmeticorum non sapiunt oleum, ut, quemadmodum olim Plato, iis omnibus ad se aditum occludant, qui geometrico pulvere non sint conspersi. Ego etsi non negem plurima aevi nostri philosophos effecisse, & rebus ipsis mathematicis auctis illustratisque, cetera quoque philosophiae studia aucta & illustrata intelligam, iisque impense delecter, & mathematicorum scitis, sicubi id fieri potest commode, utar libentius; tamen in ea sum sententia, historiam philosophicam omnis aevi, omniumque nationum, philosopho esse non ad ornatum tantum & pompam, sed ad scientiam maxime perutilem, nullumque esse ullius ingenium nec agreste, nec furiosum, sapientiae amator negligendum. Quum enim mens nostra sit brevis, pluresque, ut in proverbio est, cernant acutius, quam pauciores; ac praeterea in praecipuarum rerum inventionem non tam industria & solertia, quam

quam natura ipsa casusque contulerit, maximum profecto lumen est allaturus philosopho omnis aevi omniumque nationum de natura rerum sensus, ejus vero defectus non incommodum modo eum & quasi rusticam, sed minus etiam doctum facturum. Accedit eodem, quod quum disciplinae omnes non plenae, perfectaeque inter Adae posteros de coelo ceciderint, sed sint inventae, auctaeque paulatim, juvat haud dubium scire, quando, & a quibus, & qua via ac ratione inventae eae primum sint & excultae. Quo circa optime eos de republica litteraria meritos censeo, qui (fuere autem plurimi, & docti quidem atque eruditi) philosophiae historiam sunt persecuti. Cujus nunc ego partem unam, de rerum corporearum origine & constitutione, eamque per summa capita explicaturus, ut physiologiae ac cosmologiae tironibus morem geram, doctos quidem rogo mihi ut ignorent, si graves res quasdam, minime quas ferre incipientium captus possit, aut omitto, aut attingo leviter: tirones vero, si aliquando (quae scribentis labori iusta datur venia) & genio indulgeo, & paulo longius, quam ferre patique ii possint, divagor.

C A P. I.

De veterum sententia circa mundi originem ad philosophiam usque graecanicam.

§. I.

Quid Principia, quid Elementa.

QUI veterum philosophorum sententias circa rerum corporearum originem hucusque explicaverunt, in eo sunt omnes, quod scio, parum accurate versati, quod non recte inter *αρχας* principia, & *στοιχεια*

στοιχεια elementa distinxerint: quum id in historia rerum physicarum vetusti mundi perdiligenter sit discriminandum, si veteres philosophos intelligere velimus. Nam quamquam in Graecorum libris saepe haec miscentur, habent tamen vim diversam ex veterum sententia. Sunt enim, si accurate loquamur *αρχαι* principia universi activa: hinc *αρχας ποιητικας* vocant: *στοιχεια* vero res illae, ex quibus veluti ex materia quadam universum conflatur. Vi igitur των *αρχων ποιητικων*, causarum efficientium, *στοιχεια* elementa coagmentantur, haecque corpora, corporumque series, ordinemque conficiunt. Itaque quum *υλην* materiam *αρχην* vocant, improprie efficiunt, nisi ii qui per se mundum esse ajunt. Confirmari id plurimis posset veterum graecorum philosophorum locis, nisi esset supervacaneum. Sed conferatur Plutarchus de placitis philosophorum.

§. II.

Doctrina Hebraeorum de rerum corporearum origine.

DE origine autem mundi satis antiquis gentibus convenit: sed philosophis sibi non convenit. Quibusdam, quod magis simile vero est, & quo omnes aut duce natura, aut veteri traditione rapimur, nec aeternum illum, & genitum, placuit: aliis genitum quidem, sed aeternum: nonnullis nec genitum, & aeternum. Qui autem genitum fecerunt, plurima sunt in dissensione ac varietate positi: nec enim de causa genitrice, nec de ratione, qua sit genitus, nec cur procreatus sit, nec de elementis, elementorumque natura, atque vi conveniunt. Quod ut intelligatur clarius, facto a vetustissimis nationibus principio, praecipuarum annumerabimus opiniones. Auspicabimur

4 **D I S S E R T A T I O**
mur autem ab Hebraeis, si non aetate (a), at certe dignitate, & theologiae praestantia, longe apud orientales populos clarissimis.

Statum est certumque Hebraeorum dogma, mundum nec esse aeternum, & a Deo esse procreatum, nec aliam ob causam, nisi quia bonus est: Deum vero esse ens intelligentissimum, potentissimum, optimum. Quod etsi passim legatur in libris Hebraeorum sacris, tamen ex instituto explicatur a Mose sub Geneseos initio. Sic autem eo in loco Vulgata nostra. *In principio creavit Deus coelum & terram; terra autem erat inanis & vacua: spiritus Domini ferebatur super aquas. Et dixit Deus fiat lux, &c.* Ex eo loco, veterique Judaeorum traditione haec deducere posse videmur 1. ex Mosis doctrina Deum esse primam unicamque mundi ἀρχήν, αἰτία, & δημιουργόν, principem causam opificem: 2. ab eo omnium primum conditum esse chaos, quod maim, aquas, vocat: aquas vero pro massa fluida accipere videtur ex solidis, fluidisque corpusculis composita, quae mox vocatur *thobou vabobou*, idest ἀόρατος καὶ ἀνатеσνέυστος, ut vertunt 70, invisibilis & incomposita: inanis & vacua, ut vulgatus interpret: 3. hoc fluidum vehementissimo motu agitatam, qui motus, aut vis motrix est *rovab Jehovah*, spiritus Dei (1): 4. hinc ejus motus vi & mechanicis legibus efformasse planetas, & stellas: 5. porro produxisse in tellure vires genitrices animantium, plantarumque, verbis illis

produ-

(a) Hebraeorum aetatem hic dico exordium reipublicae judaeicae, duce Mose. Hoc aevo antiquior profecto *Genes* Aegyptia est, ipso Mose teste.

(1) Eum spiritum vocabulo *σπῆρας* Amoris a veteribus nominatum scribit Cudworth *System. Intell.* c. 4. §. 14. Mofhemius vim quamdam in natura activam, & geni-

tricem vocabulo illo designatum propugnat, adnot. 57. ad cumque §. Quae eadem opinio fuit Theophrasti ad Autolyum, & plurimum aliorum veterum Patrum.

producat terra herbam, quadrupedia, volatilia, pisces, &c. 6. tandem homines, animantia nempe ratione praedita, progenuisse (1), qui ceteris dominarentur.

A 3

Sed

(1) Quam nullus Scripturarum locus aeque sit obscurus, nullusque religionis, & philosophiae magis interfit, hac de re paullo luculentius commentari operae pretium est. In primis Geneseos verbis interpretandis in diversa abeunt linguae hebraicae docti. Sunt quidam, qui opinantur prima illa verba sic verti posse, *Quum primum creavit Deus coelum & terram, terra erat inanis & vacua*. Qui si is idem est mosaici scripti sensus, videtur Moses in ea fuisse sententia, quae ceterae ferme nationes, chaos praexistisse mundi generationi. Reapse qui hunc in modum verti verba illa posse docent, in primis Richardus Simonius *In Hist. Crit. vet. test.* non dubitant asserere, ex hoc Geneseos loco nullo modo materiae creationem ex nihilo deduci posse. Eodem vero redit interpretatio Hieronymi Oleastri, qui verbum *bara* vertit *divisi*, ita, *in principio divisi Deus coelum, & terram*. At fidem omnem superat, Rabbini Maimonidem, XII. saeculi scriptorem, cujus magna est apud Hebraeos existimatio, audacter adfirmasse, non materiae modo, sed ne mundi quidem creationem disci posse ex hoc loco: quod nempe Moses de Deo loquatur ex populari sensu. *In More Nebuchim part. 2. cap. 25.* Alii vero censuerunt mundi generationi chaos nunquam praexistisse, etsi id populariter, & ad captum Hebraeorum sit a Mose narratum; sed omnia esse eodem

temporis momento a Deo facta, eoque digesta ordine, quo nunc sunt. Ita, praeter alios, sensisse videtur Beatus Augustinus vir in primis doctus & acutus. At alii ex opposito sex annis ex chaos mundum, aut potius tellurem nostram, mechanicis legibus formatam a Deo autumant. Ita Wisthon in *Theoria Telluris*. Legatur examen Theoriae Telluris Burnetii, cum animadversionibus in Theoriam novam Whistoni, a Keillio editum. Sed omnes sententiae istae uno, eoque perquam validissimo argumento confutantur, quod & vim mosaicis verbis inferunt, & vetustae Hebraeorum omnium, atque Christianorum consentienti traditioni adversantur: nulla res enim & apud vetustos Judaeos, & apud primos Christianos neque testatior fuit unquam, neque constantior, quam Mosem iis verbis non mundi solum generationem, sed materiae quoque creationem docere voluisse. Quis autem sibi persuadeat, ne Mosi quidem tempore Judaeos scivisse quid sibi divinus legislator vellet, praesertim quum ea de re ex instituto egisset?

Strabo, ajunt, geographus, ut & quidam alii Gentiles, alia videntur mosaicam doctrinam ratione interpretati. Strabo enim in xvi. Geographiae, scribit, ex Mosis sententia Deum esse τοῦ περὶ ἡμᾶς πάντας, καὶ γῆν, καὶ θαλάσσαν, ὃ καλεῖται οὐρανὸν καὶ κόσμον, καὶ τὴν τῶν ὄντων φύσιν, nempe, quod nos omnes continet, terram

terram, & mare, quod coelum & mundum, & rerum omnium naturam appellamus, quo modo & Eleatici quidam, & Strato Lampiscenus de mundo ac Deo philosophati sunt. Straboni similia scribit Diodorus Siculus in Biblioth. hist. lib. 40. in Eclogis apud Photium Myriobibl. Cod. 244. In quam sententiam videntur ivisse eo, quod nulla idola, nulla templa viderent a Mose inducta. Ex ea certe causa Juvenalis satyr. xiv. v. 98. de Judaeis scripsit,

Nihil praeter nubes, & coeli (Cylli, sunt qui legunt) numen adorant. Sed si auctores isti pantheistam Mosen efficere student, eos imperitiae potius rerum hebraicarum, quam malitiae accusaveris. Quid enim apertius in hebraicis libris, quam Deum, quem colebant Judaei, non mundum, sed mundi esse creatorem? Quamquam ego nullo pacto concesserim, Straboni Stratonium & pantheistam fuisse Mosem. Duo enim hic scribit graecus geographus I. Mosem eos ferre non potuisse, qui in bestiis, aliisque telluris rebus divinitatem effingerent, quum Deus nihil horum sit, sed potius το υπερισχον, quod imperio suo continet (nam ea est hic ejus verbi vis) homines, terram, mare: II. hanc divinitatem supremam nos dicere solere emphatis causa uranon, cosmon, physin eorum omnium, quae sunt. Hae voces, uranos, cosmos, physin non eandem potestatem habent in theologia Graecorum lingua, quam in latinam versae. Veteres Graeci supremum numen aliquid ignis esse, & luminis, sed longe

diversum ab igne & lumine nostrate, credebant. Id αιδεον appellabant, quo nomine aliquid igneum, & sublime significare volebant. Praeterea ab eo esse mundi ordinem ac moderationem. Hoc activo sensu κοσμος dicebant quasi rerum omnium moderatorem [Vide Suidam v. κοσμος] ac physin, naturam scilicet omnia progignentem, item active accipientes, quo modo & Latini aliqui, etiam Christiani, Deum naturam dixere, naturam addidere barbari. Igitur aperte Strabo indicat, Mosem secuisse Deum a rerum universitate: ille continet, imperatque: haec continetur. Ille rerum κοσμος est & ουτος: haec κοσμος passive. Neque alium sensum totus is locus praefert. Ferri igitur non potest Tolandi impudentia ac inscitia, qui in originibus judaicis pag. 157. & alibi non veretur Strabonem apertae Mosis narrationi praefere: nam nec Strabonem intellexit; nec si id graecus geographus diceret, criticae canones sinunt ei potius, quam hebraicis libris ac longae disciplinae credere. Sed praesidium iners ex Dei nomine Jehovah accersit, quod primum Mose usurpatum constare ait ex ipso Mose, apud quem Deus nemini id indicasse antea dicitur. Id vero vocabulum, quod scilicet ita Tolando placet, significat το ον Graecorum, & hoc mundum incorruptibilem aeternum interminabilem. Sed quam haec sunt putanda! diserte enim Moses tradidit hunc Jehovah mundum condidisse: id conservare summa libertate quum possit destruere, idque plurimis eventis demonstrasse: omnia ab eo

§. III.

Et Chaldaeorum.

II Aec est de origine mundi veterum divinorum librorum doctrina (a). Ceteras autem res naturae quod spectat, non valde eas curasse Hebraeos, earumque proinde multum fuisse rudes, in confesso est. Accedamus nunc ad Chaldaeos, celeberrimam olim Asiae philosophorum sectam & antiquissimum doctorum genus, ut loquitur Cicero (b). Verus oraculum memoratum Eusebio (c) & Porphyrio, Chaldaeorum aequae atque Hebraeorum sapientiam conjungit, atque commendat, Μανοι χαλδαιο σοφίαν λαχον, ηδ' απ' Εβραιου, Chaldaeis solis sapientia cessit, Hebraeisque. Astronomiae fama celeberrimi apud veteres fuere Chaldaei. Alexandri Macedonis tempore 470000. (alii ex Diodoro Siculo ajunt 430000) annorum observationes astronomicas jactasse dicuntur (d). Sed observationes astronomicas, quas Callisthenes ad Aristotelem misisse scribunt,

A 4

- (a) Reconditiorem hujus doctrinae partem in dissertatione de origine malorum expediemus.
(b) Lib. 1. de Divinat.
(c) Praep. 9. 10.
(d) Stanl. par. 13. sect. 1. cap. 1. Marsh. init. Can. Aegypt.

ab eo pendere, esseque coram illo inania: vetat praeterea ullam fieri Jehovah imaginem, quod nulli rei assimilari possit. An qui hunc in modum loquitur, Deum

cum universo confundit? Quae quum sint, pudet nos delira Tolandi commenta pluribus confutare.

bunt, quasque ex Porphyrio memorat Simplicius (a) annos continebant 1903. quorum initium retrogrediendo incidit in annum mundi 1750. in annum vero post diluvium 94. quo circiter tempore, ex hebraica chronologia, babylonicae turris constructio facta est. Vide Stanleyum loco citato & Marshamum (b). Plinius vero (c) hunc in modum scribit: *Epigenes apud Babylonios DCCXX. annorum observationes siderum coelilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor in primis. Qui minimum Berosus & Critodemus CCCCLXXX. annorum* (d). Fuit autem Epigenes circa Alexandri tempora, ut conjicit Burnetius in Archaeologiis (e). Quicquid de eo sit, ex veterum testimoniis constat, antiquissimos fuisse Chaldaeos quum populos, tum philosophos. Id autem narrationi mosaicae valde est consentaneum: quandoquidem, ut divini Judaeorum libri docent, primi post diluvium mortales ea incoluerunt loca, in quibus postea Chaldaei floruisse dicuntur, circa Armeniam nempe, Mediam, Parthiam, Assyriam, Persidem, &c. quod magna vetustatis eruditione demonstravit Bochartus (1).

Ex

(a) In prim. de coelo.

(b) Can. Cbro. l. 4. p. 504.

(c) L. 5. c. 56.

(d) Hic Plinii locus mutilus est: annis enim 720. addendum M. ut sint 720000. Item annis 480., ut sint 480000. Vide Harduinum ad h. l. & Bael. dict. Art. Babylon.

(e) L. I. c. 9.

(1) Veteres plures scriptores artium & disciplinarum omnium apud vetustas has nationes cultores quidem Chaldaeos faciunt, inventorem vero Zoroastrem, aut Zardhust. At quis mortalium fuerit

Zoroaster, quo tempore vixerit, unus ne, an plures fuerint, tam est inter eruditos controversum, quam quod maxime. De Zoroastre persico, aut bactriano recentiore illo persicorum Magorum insti-

Ex iis autem qualibuscumque Chaldaeorum litterariis fragmentis, aut potius, ut ego puto, ex traditione magna ex parte a Graecis depravata, vel etiam conficta, haec de universo apud Chaldaeos doctrina colligitur a Stanleyo. Naturarum omnium tres classes Zoroastrem partitum scribit Pletho in oraculis. In prima classe eas posuit naturas, quae nec initium habuerunt, nec finem sunt habiturae: in altera eas quae initium habuerunt, fine vero sunt cariturae: in tertia perituras. Ad primam classem pertinet supremum numen seu unicum illud & bonum principium rerum omnium, & materia, quam *daemona* & *tenebras* appellavere. Reperitur in his chaldaicis fragmentis principium bonum vocatum ignem, *or*, vel *our*: in oraculis Zoroastris *ὕπατον πυρ* supremum ignem. Ab hoc aeterno igne emanasse *ὕπερκοσμιον* quos *supramundanum lumen infinitum idemque incorporeum ac luci-*

instituto, probabiliora quaedam produxit vir veteris persicae linguae callentissimus Thomas Hyde *De veteri Persarum Religione*. Sed & ea varie interpolata atque corrupta esse censet vir Polyhistor Albertus Fabricius *In Biblioth. Graec. lib. 1. cap. 36.* quamquam Pridaus in historia Judaeorum nimium haec extollit. Ego a Fabricii opinione non dissentio. At de Chaldaeorum Zoroastre, ut ut vulgata plurima, incerta omnia: Sed similis vero veteres nationes plurimorum inventa in personatum quempiam retulisse; Aegyptios in *Mercurium*, Thraces in *Orpheum*, Lydios in *Marsyam*, Celtas in *Arimanium*, Germanos in *Tuisconem*, ut Chaldaei in Zoroastrem, praesertim quum Zardhust non proprium viri nomen sit, sed professionis; significat enim ignis

sacerdotem, ut Hyde ipse docet. Legatur & *Vicus* noster in *Tabula Chronolog. ad Scientiam Novam*, Deslandius *Histoire Critique de la Philosophie* tom. 1. pag. 220. Ursinus de *Hermete*, Zoroastre &c. Beaufobre *histoire du Manichéisme*, aliique.

Nihil hic memoro de duplici mundi Deo, bono uno, malo altero, quos Zoroastrem persam induxisse contendit Baelius *dict. art. Zoroast.* Vir enim idem veterum rerum persicarum peritissimus Thomas Hyde *de vet. Persar. Relig.* eumque sectatus Humfridus Pridaus *in histor. Jud. &c.* negant id ex Zoroastris libris deduci, aut unquam Zoroastrem docuisse, duos esse Deos & aequales, ut ut minus docti sic crediderint. Materiam tantum aeternam fecere. Sed vide Beaufobre *histoire du Manichéisme*.

lucidum spatium intellectualium naturarum sedem beatam, ex Chaldaeorum doctrina tradidere Graeci. Sed crediderint ne ita ut loquebantur, an pro orientalium nationum genio tropis indulgente, aliud ignis nomine intellexerint, forte ipsam Dei intellectivam & vivificam vim, incertum. Scimus Daniele (a) simili loquendi modo usum scribere, *Deum incolere lucem*, & quidem *lucent inaccessam*, ut loquitur Paullus (b). Christianorum quoque opinio est communis, empyreum coelum, idest, si verbum verbo reddas, *coelum igneum*, sedem esse beatorum. Haec cum de Deo dicuntur, allegorice sunt interpretanda: nihil est enim in divina illa natura corpori: sed nihil tamen vetat & cum naturali sensu accipere quum de coelo empyreo scribuntur: nam id consentaneum est theologiae christianae principiis: haec namque docent, resurrectura olim beatorum corpora *spiritualia*, atque *lucidissima*: par ergo est credere & lucidissimam corpoream sedem habitura: & id docent plures graeci patres, in primis Basilii hom. 11. in hexaëm. & ex latinis Aug. de civ. xxi. 29. Quidquid sit, haec ad litteram intellecta a veteribus orientalibus nationibus vero valde est simile. Nam veteres illae gentes haud tam sublimes atque metaphysicas de rebus divinis cogitationes habebant: simplicius, ut vivebant, cogitabant. Nec nos remorari debet, vocatum ab illis *ignem incorporeum*: mos enim fuit veterum ferme omnium, etiam philosophorum, crassiora tantum corpora vocare *corporea*, subtiliora *incorporea*, ut praeter alios docent Origenes in libris *περὶ ἀρχῶν*, Basilii de *Spiritu Sancto*, & Psellus de *daemoniis*; pluribusque ostendunt Petavius de *Angelis*, & Huetius in *Origenianis*. Jam hic ignis per universam

(a) Cap. 11. v. 22.

(b) 1. ad Timoth. 4. v. 16.

materiam, quae tenebrarum nomine ab illis vocabatur, diffunditur, si Chaldaeis credimus, eamque vivificat: unde in oraculis itidem vocatur *ζωογονιον* *πῶς* *vivificus ignis*. Qua etiam de re appellari poterat *mundi anima*, & *πῶς*, *πρωτὴ ἁπλῆ* *natura genitrix*, ac *primum fundamentum cunctorum*. Cum hac autem natura genitrice conjungendae sunt, si credimus Psello, ex Chaldaeorum doctrina *potentiae mundanae*, quae auctore eodem Psello, ex Chaldaeorum sententia, *sola & indeclinabilis mundorum causa sunt*. Hae autem potentiae an *ideae* sint divinae mentis Philonis (a), an *dii minores* Timaei (b), an daemones, an abstracta & separata ac intelligentia Platonis exemplaria, an quid aliud, quod poetica illa vetus philosophia excogitavit, (c) parum scire refert. Certe ab his, aut propter has, mundum fabrefactum, omniaque proinde mala a materia esse, Zoroastriani censuere (d). Id certe magna consensione veterum scriptorum de Chaldaeis discimus, eos ante corporeum hunc mundum, mundum alium naturarum incorporearum a Deo genitum, *mundum intelligibilem*, illumque primum omnium lumine illo Dei illustratum, docuisse: plerasque illarum mentium de-

sci.

(a) De gubernat. mundi.

(b) Plato in Timaeo.

(c) Est haec mortalium natura, ut quae sensu & ratione assequi nequeunt, ea ex phantasia feracissima inepitiarum omnium scaturigine procreent. Quum fabula irritatione curiositatis plus delectet, quam severa veritas, hujusmodi aurae captatores, quod ait Cicero, avidius, quam rigidi philosophi, audiuntur, ediscunturque. Inde antiqui theogoniarum scriptores totam historiam, ac physis mundi origines in fabulas aniles ac perridiculas verterunt.

(d) Vide Beausobre hist. Manich.

scivisse a Deo, causamque fuisse, cur inferior & tenebricosus mundus crearetur. Vide Stanleyum loco superius citato. Quorum primum placuit multis graecis theologis, latinorumque aliquibus, qui *plures aeternitates* (ut verbis loquar Hieronymi) angelos ante corporeum mundum conditos docuerunt. Legatur Origenes in libris *περί ἀρχῶν*, Lactantius lib. II. Instit. divin. & Petavius de *Angelis*.

Ad res corporeas quod adtinet, materiam Chaldaeis aeternam positam, scribit Diodorus Siculus (a): & chaos mundo praexistisse, quae antiquarum omnium gentium opinio fuit constantissima, ut docet Eusebius in *praeparat.* Ex ea autem materia conflatos tres praecipue mundos pseudoracula tradiderunt 1. *empyreum*, qui proxime supramundano subjacet lumini, quique sit *σερῶμα*, *solidum firmamentum* ac rotundissimum: 2. *aethereum*, qui empyreo adjacet: 3. & crassum omnium infimum, quem solum vocant *materialem*, quod crassus & tenebricosus sit. Sed Franciscus Patricius eos hoc ordine distribuit 1. empyreus, 2. aethereus, nempe orbes fixarum & planetarum, excepta luna, 3. elementaris, aëreus, aqueus, & terrestris. Observatione autem dignum est, quod traditur a Psello, empyreum tributum *menti*, aethereum *animae*, materialem seu crassum *naturae*. Quae quidem pol credo nisi Oedipus intellexerit, *interpretari alium potesse neminem*. Sed & illud quoque observandum est, planetas, ex oraculorum doctrina, statui *ζῶα πλανώμενα* *animantia erratica*. Quod reperias saepe alios usurpasse philosophos graecos, ipsum Adamantium, qui habitatos esse planetas, aut saltem *interiore quodam spiritu ali* & *moveri*, magna consensione docuerunt. Jam vero gens astrologiae judicariae, ut magna veterum pars, hodie-

(a) *Iib. 2.*

hodieque tota Asia, impense addicta, credidit septem has erraticas stellas, habere rationem causarum agentium in unumquodque eorum, quae in vita accidunt. Qua persuasione (etsi non defuerint magna ingenia, praesertim in Italia nostra, quae desertae causae patrocinium susceperunt, Cardanus in primis vir haud dubium doctissimus) nihil esse stultius potest. Atque haec est chaldaica physica, si vera oraculorum compilatores narrant. Ex his licet conjicere elementa mundana ex pseudo-chaldaica hac philosophia, esse 1. lumen supramundanum, 2. aethereum, 3. materiam, 4. mentes, 5. animas, 6. naturas. Haec in utram partem acceperis perinde habeo. Illud tamen exploratae historiae est, Chaldaeos mundi aliquam profectos originem, eamque ex chao, supremas alicujus mentis imperio, item ut Hebraei. In eo dissident, aeternam esse materiam, eamque esse principium malorum praecipuum, adjutantibus malis genis. Quod inde accepisse dicuntur Pythagorici, ceterique Graeci, atque hinc Manichaei (a).

§. IV.

Persarum, Indorum, & Serum Physiologia.

Accedamus nunc ad Persas, Indos, & Seres, qui profecto inter primos telluris incolae connumerandi sunt seu profanos, seu sacros historicos consulamus. Nam Seres, seu Sinenes, antiquissimam esse gentem, litteris, armis, vitae commodis jamdiu florentissimam, Sinenfium annales tradunt. Indos vero, Celto-

(a) *Vide Beausobre histoire Critique de Manichée, & du Manichéisme. Ab Aegypto ea retulisse Pythagoram contendit Brukerus, iterque ejus Chaldaicam negat.*

celto-scythas, hisque conterminos Medos atque Persas Graeci Latinique faciunt populorum vetustissimos. Qua de re vide Justinum Trogi (a), Paullum Pezronium, Skucfordium in historia sacra & profana. Hic a Noë ipso Seres genitos valde putat probabile. Historia autem mosaica docet in Armeniae montibus primum consedisse Noëmi posteros: ergo eae omium primum regiones cultae, quae ab Armenia orientem spectant solem, utpote & mediterraneae, & planiores, & aquis perennibus irriguae. Fuere his nationibus sui sapientes, qui, uti apud ceteras alias antiquas gentes, φιλοσοφοι erant, atque φιλοθεοι, ut Suidae vocibus utar verbo Μαγοι (b). Est autem id observandum apud veteres quasque nationes, in primis apud Aegyptios, eosdem & sapientes, & theologos, & sacerdotes fuisse, & secretioris hujus doctrinae magistros custodesque.

Quae fuerit Persarum de origine mundi sententia, incertum: nihil enim ferme tradunt veteres praeter haec duo: Persas & ovum mundi symbolum statuisse, & ignem coluisse (c); in quo cum Aegyptiis, Phoenicibus, Phrygibus, Chaldaeis, Thracibus Orphicis, & vetustis Graecis consentiunt. Qui haec interpretantur non sibi conveniunt. Ignem colere veluti supremi Dei simulacrum scripsit Maximus Tyrius (d): quod quidam perspekte eum interpretari censent: veteres, ajunt, populi quo intelligibilem Dei naturam exprimerent, nihil accommodatius igne esse censuerunt. Nam quis credat, eos rem tot in particulas divisibilem, qualis est corporeus ignis, Deum existimasse? Quin opinantur

& He-

(a) In 3. cap. I.

(b) Magos vetus vocabulum ignis sacerdotem significat. Vide Hyde de vet. Pers. Relig.

(c) Voss. de Idolol. lib. 2. cap. 64.

(d) Differ. 38.

& Heracliteos, & Stoicos, qui hoc dixerunt, poetice loquutos. Hesiodi ἐρωτα, amorem, quem Aristoteles Metaph. I. 3. pro universi causa ab eo habitum scribit, esse το πύρ docti monent. Ego dubito. Duo ergo Persae universi principia ovum chaos, quae est materia, & ignem; idest αρχην, principium activum, & mentem, statuerunt. Quae quum sit & ceterarum nationum sententia, inde patet, cur ovum symbolum mundi apud veteres ferme omnes nationes reperiatur; ignis vero tam late per Asiam, Africam, & Europam cultus fuerit. Jam doctrina ignis Persarum cum Chaldaica illa oraculorum consentit (1).

Porro Indorum duo fuisse sapientum genera Brachmanes, & Germanes (seu Sarmanes ex Clemente Alexandrino, Samanes ex Porphyrio) auctoritate Megasthenis veteris indicarum rerum scriptoris, docet Strabo (a). Celebratissimi sunt in graeca, latinaque historia Indorum Gymnosophistae. Quae autem horum fuerit de origine mundi sententia, non admodum liquidum est. Eum aliquando coepisse non dubitabant. Mundi porro materiam aquam existisse censebant, si Straboni fides: fluidum scilicet chaos, ut ego accipio; in quo cum reliquis Orientalibus conveniebant. Nec tamen αρχην excludebant; Deum enim omnium opificem faciebant. Πάλινγενεσιαν Regenerationem admittebant omnium rerum, uti tradit Clemens Alexandrinus (b); quae res non eodem modo ab omnibus

(a) Geogr. lib. 15.

(b) Stromat. 2.

(1) Hinc ignis cultus apud Chaldaeos & Persas. Fortassis & inde oppidum, unde Abrahamus vocatus a Deo venit in Chananitidem, Ur dictum: nam Ur illud non ignem, ut plerique opi-

nati sunt, sed oppidum, ad Mesopotamiae septentrionem, Tigrim versus, memoratum quoque Ammiano Marcellino lib. xxv. cap. viii. plurimis probat Samuel Bochartus Phaleg. lib. 1. cap. x.

bus accipitur. Sunt qui in hac doctrina pantheismum reperiunt: quasi nempe veteres Indi, ut Siamenses, & Sinenses hodierni, agnoverint, mundum ex duobus conflatum 1. materia crassiore, 2. & aetherea atque activa, quae sit mundi *spiritus*: inde vero deduxisse, rerum omnium generationem esse variam modificationem aetherae cum crassiore materia, mortem vero esse *παλιγγενεσιαν*, idest transitum *spiritus*, seu aetheris ex uno in aliud corpus, quae & *μετεμψυχωσις* quoque sit. Revera qui de rebus indicis & sinensibus nostra memoria ad nos paullo certiora retulerunt, non dubitant huiusmodi apud illos pantheismum regnare, eumque ab antiquis derivari (a). Proditum quoque a recentioribus istis scriptoribus est, indos philosophos rerum omnium emanationem ab una Dei substantia, exemplo araneae telam e sinu suo evomentis, describere, aut oceani & vasculorum ex aquis oceani repletorum (b). Ego ista affirmare nolim ex ejusmodi loquendi tantum modis emphaticis, aut ex emphaticis exemplis: quum utrumque gentile sit orientalibus gentibus, ipsis quoque Arabibus Mahummedanis, quos constat numquam fuisse pantheistas. Qui Hesiodi Theogoniam legerit, is nullo negotio intelliget, quam res naturae orientalium phantasia perverterit. Cui illud accedit, hoc, quod dicitur pantheisticum systema, opus esse non fervidae tantum mentis, sed graeca metaphysica nimiaque subtilitate depravatae: orientales vero populi multa quidem phantasia ac praecalida praediti sunt: elaboratae vero illius subtilitatis ne hodie quidem vestigia praefereunt.

Jam Seres, aut Sinenses cum Assyriis, ac Indis antiqui-

(a) Desland. in hist. crit. phil. lib. I. cap. 7.

(b) P. Bouchet lettr. édifian. 13. cap. 148. Baelius in dict. Art. Japon.

tiquitate certant: quin superare sunt qui arbitrantur (a). Satis constat eorum librorum auctoritate, quos illi sacros vocant habentque, popularem ac vetustissimam fuisse inter illos opinionem, mundum aliquando coepisse, nec sine cura supremi alicujus domini, quem illi *Tyen* appellant. *Tyen* hunc saepe vulgus cum coelo corporeo miscet, quod & apud nos non vacat exemplo, qui quamquam Deum nihil habere corporis sciamus doceamusque, nihilo tamen minus coelum metonymice pro Deo passim usurpamus. Ex chao natum mundum Sinenses accepisse hinc ego demonstrari posse opinor, quod etiamnum vigeat inter doctos haeresis illa, quae docet ex vacuo omnia emeruisse. Nam quamquam sunt qui id naturae ipsius vi sine ullius mentis cura factum arbitrantur, vacuumque ita describunt, ut longe a chao differre videatur; haec tamen posterioris aevi, ac lascivientium ingeniorum additamenta haberi velim. Sunt praeterea apud illos, eaque latissima est secta, qui prorsus ut nostrates Stoici, mundum pluries ortum ac interiisse opinantur. Neque tamen negaverim esse aliquos, quibus ingentus videtur & Deus, ut Spinozae; sed hi posteriores multo sunt, quam primae gentis origines. Qua in re sic habeo primum omnium nationum sensum hunc fuisse, mundum aliquando coepisse; nec id in controversiam adductum, nisi postquam subtilior philosophia adolevit: nam primi mortales victui quaeritando additi hujusmodi rerum nihil praeterquam majorum traditiones, easque perpetuo evanescentes animoolvebant. Jam vetus illa Sinensium physiologia ac theologia praeter mentem supremam, ac *Tyen*, totum universi spatium minoribus mentibus repleti tradidit; hisque non bona tantum & mala omnia peculiar-

Tom.V.

B

culia-

(a) Scurford. Vide Mart. Mart. Sin. hist.

culiaria deberi, sed ferme omnia mundi phaenomena. Qua in re illis cum Aegyptiis, Chaldaeis, Graecisque convenit, omnibusque orientalibus populis, ut una omnium videatur fuisse origo: nam Graeci theogonias suas ab orientis theologia accepisse satis inter doctos constat. (a)

§. V.

Et Aethiopum.

A Rabes ac Aethiopes de antiquitate cum Aegyptiis certabant. Controversia vacat suppare esse nationum antiquissimis. Eamdem Arabes ac Aethiopes originem habuisse, lingua, mores, religio, veteres traditiones demonstrant. Lingua aethiopica omnium maxime Arabi est affinis: id demonstrat Ludolphus (b) qui ei rei per 60. annos studuit. Pastores & agricultores fuere Aethiopes: id probat natura numinum, Ammon, Isis, Pan, Hercules, Esculapius. Ammon arietis capite pastorem indicat. Isis, & Pan agriculturam. Hercules venationem. Esculapius medicinam (1). Solem praeterea adorasse testantur Diodorus,

(a) In antiquis Sinensium characteribus literas aegyptias reperiri satis aperte nuper demonstravit Tubervillus Needham anglus in dissertatione de inscriptione quadam Aegyptiaca Taurini inventa, Romae 1761. Vetus igitur intercessit inter Aegyptios ac Sinenses commercium.

(b) In hist. Aeth.

[1] Veterum gentium hi fuere ad humanitatem gradus. I. agrestes. vita: venatio, & latrocinia. Kanadenses septentrionales ita etiam vitam agitant. II. Pastores: artes pastorales ac venato-

riae. Is primus humanitatis gradus. Huttertotti, Tartari Septentrionales in hoc sunt statu. III. Pastores & Agricultores simul. Hinc artes pecuariae, agrariae, venatoriae, bellicae. Primus gradus

rus, & Strabo (a). Interim supremam divinitatem, eamque rerum omnium causam agnovere. Strabo: Θεον δε νομιζουσι, τον μεν αθανατον, τιστον δ' ειναι τον αλτιον των παντων, Deum putant alterum quidem immortalem, eumque causam omnium: τον δε θνητον ανωνυμον τινα, και ε' σαφη, alterum vero mortalem, nomine carentem, nec cognitu facilem. Illum igitur cunctorum causam manifeste intelligebant. Quid alter hic θνητος? An θνητες, ignotos daemones scilicet? Nam & Graeci aliquot daemones longaevis quidem, sed mortales fecere. (b) Quid si sacerdotum astutia illatus, quo quem vellent, & quandocumque vellent, obtruderent? Reges enim Aethiopes de tribu sacerdotum lectos, & eorum imperio paruisse docet Diodorus. Patricius dialogo primo de Rhetorica nescio quam fabulam de Aethiopibus vulgavit ad mundi originem, quod attinet. Eam hic curiosi lectoris causa exscribo (1).

B 2

§. VI.

(a) Diod. lib. III. Strabo lib. XVII.

(b) Vide Plutarchum de defectu oraculorum.

culturae & imperiorum. Peruani, ti. Nam Osiris apud Aegyptios, & Mexicani, hanc vitam vivere a Aethiopibus conterminos, & ejus patribus nostris reperti sunt. Tales dem stirpis, κυνοκεφαλος exhibitus fuit, Apis bucephalos.

(1) Et io dunque la vi conterò. Ma ella è cosa, che gli huomini animosi terran favola. Per lo contrario le persone di consiglio la porteranno in molta maraviglia, siccome la portò il reverendo Conte Baldassar da Castiglione fratello dell' avola mia, il quale da alcuni savj d' Etiopia la udì raccontare, trovarsi scritta negli antichissimi loro annali. La quale egli poi volentieri, e molte volte era solito di raccontare, la quale è questa. Che trovandosi egli in Hispania per servizio

§. VI.

Et Arabum.

A Rabes & orientalium populorum esse antiquissimos, & mundi originibus suppres, constat inter

vigio di Santa Chiesa, vi ritrovò un gran favio, che d'Ethiopia era venuto. Col quale accontatosi più fiate il Conte, a ragionamento dell' humane meraviglie: egli affermò per vero, trovarsi nelle antichissime memorie loro, questa storia. Ne' primi secoli, dicea il venerando vecchio, dopo l'ultima rinovazione del mondo, questa terra, che noi habitiamo, non fu di questa forma, nè di sì picciola grandezza, ch'ella è al presente. Ma di gran lunga maggiore, e di perfetta rotondità. Perciochè ella tenia all'ora tanto luogo con la sua ampiezza sola, quanto ella hora tiene con tutta l'acqua, e con l'aria insieme, et appresso del fuoco colla più densa parte: sì che tra'l cielo, e lei non viera traposto altro, che il purissimo fuoco, il quale ethere si chiama, sottilissimo, chiarissimo, ed calor soavissimo, et vitale, simile al calor celeste, il quale a tutte le cose presta vita. Era adunque la terra di cotanta ampiezza, e sì vicina al cielo. Et per entro a se, et nel piano di sopra, ella era cavernosa di larghissime caverne. Per entro alle quali erano sparsi qua, et là gli elementi dell'aria, et dell'acqua. Et là giù verso il centro, viera disperso il fuoco non per altra cagione, che per illuminare et per ri-

scaldare vitalmente quelle parti lontanissime dal cielo, et perciò oscure, et fredde, e di debol vita. Perciochè l'altre caverne più verso il piano della terra erano dal lume del cielo illuminate, per l'apertura di sopra; et col suo caldo di vita empiute. Et erano le caverne tutte, siccome hora è il piano, dagli huomini habitate, e dagli altri animali. Per gli cui usi, erano l'acqua, et l'aria sparse, per le spelonche. Era adunque la terra, in guisa di una spugna; et gli huomini vi habitavano per entro, alla maniera, che vi habitano al presente mille vermicelli. Ma era la lor vita all'ora felice molto et senza male alcuno. Conciosiachè non vi fosse tra gli huomini nè guerra, nè sedizione, nè odio alcuno. Nè era tra loro et tra gli animali quello, che si vede hora, che si mangino l'un l'altro. Ma vi era amore et conversazione fra tutti, et fratellanza. Nè viveano gli huomini racchiusi nelle città, sì come fanno hora, per la paura delle fiere, e degli altri huomini nemici: ma pasceano sparsi qua, et là, e misti et no con gli animali; et la terra lor produceva frutti, quanto era il bisogno per lo sostenimento della vita, senza lor fatica veruna. Et era tanto la temperatura dell'ethere,

ter omnes. Ab iis autem ortum Aegyptios & Aethiopes traxisse verus fama est: nam ab Arabia per
B 3 fretum

ethere, et dell'aere per entro, che le stagioni non lo variavano, alla maniera d'hoggi. Il perchè essi andavano ignudi, et si giacevano la notte per l'erbe, le quali la terra apparecchiava loro per letticiuoli, altissime, e molissime: et non provavano in somma male alcuno, il quale a tanta copia ha fatto forgere tra loro, lo spavento preso nella caduta della terra. Ma conoscendo essi in quel tempo tutte le verità, et tutte le virtù, di tutte le cose sapeano, che tutte erano buone: et che non ve n'era rea veruna. Conciosia cosa, che conversando essi familiarmente, et ragionando con gli animali, et con gli uccelli, e con le piante, et con gli spiriti apparavano l'uno dall'altro tutte le cose, tutti gli huomini sì, ma molto più quelli, che più al cielo habitavano vicino. Nel quale, per oltre all'ethere limpidissimo, scorgeano tutte le virtù di tutte le stelle, et erano i loro sensi nutriti nel purissimo ethere, purissimi. Laonde essi haveano scienza di tutte le cose et celesti, et elementali, et sapeano le virtù, e le potenze di tutte: et di tutte si valean per la sapienza loro. Per mezzo la quale essi operavano molte meraviglie, che per la lunghissima antichità sono ire in oblio. Egli è bene venuto a nostra notizia, notato ne' vecchissimi annali d'Etiopia, che tra le regioni, che erano nel piano della terra vicina al cielo, vi si trovarono, tra l'altre molte, la Ethiopia, et quelle, che hoggidì si chiamano E-

gitto, Persia, Assiria, e Tracia. Ora ascolta, o Conte disse l'Ethiopo, intendentemente da qual cagione venne la caduta della terra, e la rovina del lignaggio humano. Gli huomini d'Assiria sapendo tutte le cose, e per lo mezzo della sapienza oprando le meraviglie, si compiacquero di ciò troppo più là, che non era dovere. Da questo piacimento, nacque in loro un fiero amore di se stessi. Dalla cui passione adombrato a poco a poco il fiore della sapienza loro, e diviata la ragione dalla sua drittura, insuperbirono, et cominciarono tra loro a crederli d'essere Dei, et quindi a pareggiarsi con Saturno. Il quale all'ora havea il reggimento di tutto il mondo. Il quale, sì come è tardo all'ira e maturo di consiglio, da principio non si commosse in niente. Ma andando inanzi la color superbia, e l'orgoglio adiratosi egli fieramente privogli de' gli influssi della sua mente, co quali egli li tenia fatolli di purissimo intelletto. Da questa privazione crebbe in loro l'ignoranza e da lei l'orgoglio, et l'insolenza. Et cominciarono a cercar modo di salire in cielo, et levarnelo di governo. Il che veggendo Saturno, et per la troppa sapienza sua non si volendo brutar le mani di sangue humano, da se stesso rinunciò al governo, et diello in mano a Giove, suo primogenito figliuolo. Il quale, preso il treno del mondo, e nato all'attione; fatto lega con Plutone suo fratello, il quale reggeva le radici del mondo, verso il cen-

fretum Bab-al-menab brevis est in Aethiopiam ac Aegyptum gradus. Itaque quum hos Graecis cognoverunt;

il centro, cominciò l'un di sotto a scuotere, et a crollare horribilmente le radici: e l'altro, a fulminar di sopra. Col quale orrendo crollamento, e fulminamento, aprendo in molti luoghi la terra e rompendola, ella cade tutta nelle proprie caverne di sotto, et se medesima assorse, e riempì. Da che avvenne che ella, e minor divenne, et s'allontanò per infinito spatio dal Cielo, e sepellì se in se stessa, e tutte le cose, che erano dentro a lei. Et gli elementi, che più si trovaron alti, furono dal peso di lei, e dal restringimento delle parti, spremuti fuori, e secondo che più ciascuno era leggero, et puro, volò più in alto, e più al Cielo s'avvicinò. Ma quelle parti di loro, alle quali fu chiusa l'uscita dalle ruine, che occuparono le caverne, si rimisero sotto, tale nelle medesime caverne prime, e tale anco mutò luogo. Et è avvenuto, che dove maggior mole di terreno cadde, e non poteo esser dalle caverne inghiottito, rimase eminente, e poi calcato dal suo proprio peso, e dal freddo, per la lontananza del cielo, è condensato, e fatto divenuto. Et dove nel cadere avvallarono le gran moli della spezzata terra, rimasero da lei scoperte l'acque, onde sono i mari, i laghi, i fiumi, e i fonti, e le grandi, e le piccole isole, e gli scogli sparsi per lo ampio mare. Et i metalli, l'oro, l'armino tempo, alberi bellissimi, et preciosissimi, rimasero dalla ruina ricoperti. Ma da semi, al-

lhora decussi, sono rimasti quelli, che con tanta opera si cavano, ne così puri, nè di tanta virtù. Et i diamanti, i carbonchi, i rubini, gli smeraldi, i crisoliti, i zaffiri, i topazi, i berilli, e l'altre gioie, che hor si trovano, sono spezzature delle pietre, del primo secolo, le quali d'altra maniera non erano allhora, essendo tutto il resto della terra eguale, et a se stesso simile. Et sono elle, per la memoria di quella prima età, hoggidi avute in tanto pregio; e come antichissime cose, ammirate, e riverite. I porfidi, gli alabastrì, le serpentine, e gli altri bei marmi, di vaghi colori distinti, non sono altra cosa, che più particelle del primo vergine terreno, che fu più vicino al cielo, et nella caduta venute a caso insieme, et dal peso o proprio, o d'altra mole, et dal freddo fatte dense, et unite. E quindi è che dagl'investigatori de metalli e de marmi, si son trovate di molte cose della primiera vita fatte pietra, et anima marini, e terrestri, et volatili, et anco humani, che tutto di si cavano, et molte volte della prima forma, chiusi in sodissime pietre, non aventi apertura alcuna. Et quindi è, et non d'altronde, che si veggano molte miglia fra terra, et sotto, pesci, et ostrache, et nichi congelati; et figure di animali diversi, che altri per la ignoranza delle passate cose tanto ammirano. Queste cose dunque così horribili avvennero a que' tempi, nelle parti della terra, ma gli animali, et gli huomini, che si trovarono

verunt, lingua, moribus, imperio, religione in plebisque omnibus affines Arabibus repererunt. Plures habue-

varono habitatori delle spelonche, tutti rimasero dalla terra in se cadente, ricoperti, et morti. Et di quelli, che habitarono nelle parti di fuori, per lo horrendo scotimento di sotto, et pel terribile siagor di sopra, et per lo crollar, che fecero all'inghiù, per gran numero di miglia, infinite migliaia ne morirono di spavento, et fra gli altri, tutti gli Assirii. Per gli altri paesi, radissimi restarono in vita, a quali le faccie di Giove lontan ferirono; più, perchè pur restasse alcun vestigio, della primiera forma del mondo, che per altra cagione. Et quelli stessi, rimasero, et per la caduta, et per lo spavento preso, per molti giorni tramortiti, et senza polsi. Ma poi, che riveneruti furono, essi rimasero per sempre storditi, et pieni di horrendo timore. Il quale, et a loro accortò la vita, di lunghissima, che essi la viveano prima, et a figliuoli, che di loro si generarono. Perciocchè essi, prima di purissima terra generati, et pieni di purissimo ethere, viveano molte migliaia d'anni robusti, et sani. Ma dopo la gran disavventura, secondo che essi s'incontravano per lo mondo, così s'abbracciavano, et si mettevano insieme, si per dolcezza della memoria della passata loro felicità, et si per lo timore preso, parendo loro, che più sicuri stessero tra 'l proprio lignaggio, che se si fossero con altra spetiemescolati. Nelle quali tutte era parimente lo spavento entrato. Et tali spinsero in disperazione: et perciò arrabbiarono, in offesa de' Granieri. Il perchè ognuno si

procacciò allhora il meglio che potè, per la difesa di se stesso. Et allhora nacque in tutti desiderio di prole; procurandosi ogniuno ajuto di se medesimo, et delle proprie membra. Passò poi per heredità ne' figliuoli la brevità medesima dell'età, et il medesimo continuo spavento. Il quale è la vera radice di tutti i mali, et di tutti gl'infortunij a tutti gli animali. Ma più, ch'in altri, rimase ne gli huomini lo spavento doppio, et da gli animali, et da se stessi. Il che a ragion avvenne, poscia che l'error del suo lignaggio haveva l'infelicità portato sopra tutti gli altri lignaggi de' viventi. In vendetta della quale, et gli altri animai arrabbiarono contro di lui; et egli stesso, rodendosi del proprio errore. Passò anche ne gli huomini uno stordimento, che gli arrecò l'ignoranza di tutte le cose, presa dall'intronamento della caduta de' primi loro padri. Et se pure par loro di vedere alcuna cosa, la veggono essi per oltre a un denso velo: et di vere, che i primi padri, le conosceano, le conoscono essi adombrate di color di vero. Et se pure alcuno ve n'ha, dopo la caduta, avuto, il quale per alcun caso, alcuna vera n'abbia conosciuto, il timore la gli ha fatto tacere. Essendo che in tutti è naturalmente restata una memoria, la cognizion del vero essere stata cagione dell'orgoglio de' padri; et questo della ruina. Et se pure alcuno ha havuto ardimento di palesarlo, per non ne essere da gli altri sgridato, biasimato, o acerbamente punito,

habuere deos, daemones, vetustos reges, idola. Astra, ac septem in primis planetas coluerunt, hisque septem

punito, per timore che per la scoperta del vero, maggiore infelicità loro non cagionasse; l'ha con mille modi ricoperto. Et quindi sono le scienze insegnate in enigmi, in favole, in figure, in numeri, in sacrarii, sotto silenzio, et in mille altri nascosti modi. Et quindi è parimente che i principi, et gli altri, c'hanno voluto poter molto al mondo, hanno seguito la credenza de gli huomini volgari, sappiendo elle essere lontanissime dal vero, et dal periglio. Et per lo contrario hanno perseguitato con ogni maniera d'afflittione, et mortalmente odiato coloro, c'hanno voluto dir vero an qual si voglia picciola cosa. Essendo adunque rimasto in tutti gli huomini lo spavento, et da questo dispersi, che erano rimasti dalla caduta, cominciatisi a porre insieme, et a generar figliuoli, per proprio ajuto: quegli che prima si trovarono insieme, et quivi figliolarono, per difesa propria, et de loro ajuti nati, si circondarono di siepi, et di fratte, chiudendosi quasi in una mandra. Nel qual tempo riverirono, et prestarono obediencia al più vecchio, si come a quello, che più s'appressava a' tempi della primiera felicità, la quale essi indarno bramando, honoravano. Et furono i voleri del più antico, quasi leggi inviolabili, a tutti i discendenti. Crebbe poi il numero de' figliuoli, et a poco a poco de' nipoti, et de' discendenti, et s'allontanarono tra loro i sanguini: et si divisero le robe, che comuni erano state, et si partì l'amore. Dal diminimento de' quali en-

trò ne gli animi humani maggiore il timore del proprio disfacimento, o per mancamento delle necessarie cose, o per l'offesa altrui fatte per forza, o per inganno. Et da questo timore cominciarono con la scarsità; et poi con la sordidezza ad accumulare roba. Et si trovò il danajo per prolungarsi con lui la speranza della vita. Et da questa speranza, rinforzandosi il timor primiero, et questo introducendo con esso seco il suo contrario, la scurtà, e l'audacia, si cominciò con gl'inganni, con le ingiurie, et con la forza a prevenirle: et a procacciarsi, di fuggire, con la ruina altrui, la propria. Et quindi, si misero le cose tutte in confuso, occupando ciascuno l'altrui, rubando, ingannando, et uccidendo, et adoprando l'ingegno, per ministro dell'audacia, et delle sceleratezze, inventando al continuo di nuove arti, et nuove machinationi, per opprimere il compagno. Et da questo crescendo sempre più l'audacia in quegli, che più arditi, et più ingegnosi a' danni altrui erano: e ne i meno crescendo la paura, si restrinsero in uno i paurosi; et aguzzando loro l'ingegno la temenza, consigliatisi insieme, inventarono il nome della pace, et della giustizia, et tanto fecero, prevalendo tutti insieme, alla forza de' pochi audaci, che le introdussero nelle compagnie loro, et nelle città, et edificarono loro templi, et altari, quasi fosse Dei, statuendo loro honori divini, et sacrifici, et sacerdoti. Tesserono appresso molte, et lunghe catene di parole, con le quali,

septem posuere templa. Pecuariam, agriculturam, commercium exercere, ac his quoque temporibus exercent: quae culti populi sunt argumenta. Arabum lingua antiquissima, si quae aliqua est, magnaeque energia. Si tam ea dives iis fuit temporibus, tamque elegans, quam superioribus seculis, florente Arabum Muhammedanorum imperio, longe phoeniciam, siriamque vicit, ac graecam exaequavit. Id vero sine magno imperio, ac scientiis, & commercio nulli adhuc populo contigit. Sed scientiarum veterum Arabum

li, legando la giustizia, et la pace, per gli piedi, per le braccia, et pel traverso, et per lo collo, in mille guise annodandole andarono, acciochè elle delle loro città non dipartissero, raccomandando i capi delle catene, che essi addimandarono leggi, in mano ad huomini del loro animo, et paurosi, i quali nominarono giudici, et magistrati. Si perchè essi sentissero, se quelle Dee, si come di vento fatte, et leggiere, volessero fuggirsi, et le ritenessero: et si perchè, se ardissero gli audaci di schernirle, o di batterle, restassero presi da nascosti laccioli delle catene, tesi per tutti i canti della città, et de' tempi, e come offensori della comune religione, castigati. Con questi artifici adunque, providero i paurosi alla vita, et a' beni loro, contra l'ingiuria de' più potenti. Et assicuratisi, volsero l'animo alla vendetta, et dieronsi a chiamare, hor quello audace avanti a' giudici loro conforti, et sì gli accusavano de' gli oltraggi per lo passato ricevuti, dimandandogli alla pena. Di che coloro risentendosi, et sollevandosi, et facendo empito, contra a' tenitori delle catene, et ammazzandone, et iscacciandone

le si prendeano. Et co' medesimi artifici de' paurosi, et con altrui di forza, et d'ingegno si vendicavano: et si tenian per loro gli utili, et l'ingiurie. Fino a tanto che trovatosi un di loro audacissimo; et accompagnatosi co' paurosi, et debili, et di tutti fatta una forza, scacciati i compagni, stabilì se per padrone de' gli altri. Questi fu anche spinto di luogo. Et così andarono fino a que' tempi le compagnie degli huomini, et vanno di presente, et anderanno per l'avvenire valicando sempre, et mutandosi, et passando d'una in altra mano. Et allhora, che i paurosi si ristrinsero insieme per ritrovar riparo contra i più potenti, nacque il favellatore di consiglio. Et quando li chiamarono in giudizio, nacque il favellatore di giudizio. Questa è adunque o Patrio pien di stupore, la grande historia, che al Contemio raccontò il savio abissino, degna di altissimo stupore, d'ogni alta mente. *Quivis, quin ego moneans ipse per se intelliget, haec ad Hesiodaeum fabellarum modum a Patrio ipso esse confecta. Sed habent tamen nescio quid similis Burnetiano telluris systemati.*

rabum nullae supersunt reliquiae. Quod ad rem nostram attinet, supremam mundi causam, quam *Allah taâbla* vocant, agnovere, ac coluere Arabes: ingenitam, immortalem; ab eaque esse omnia (a). Ita mundi origines apud omnes veteres peraeque sacrae.

(a) *Pocock not. ad spec. hist. Arab.* „ Sed nullum praeclarius ejus rei testimonium, quam quod ex libro Jobi petitur. Jobus, ejusque amici Arabes fuere, nemine hucusque nisi incerte dubitante. Liber, etsi hebraice scriptus, antiquissimus tamen est; adeo ut ei vix ulla ethnica scripta supparia sint. Demus huic libro non aliam nunc auctoritatem, quam quae veteris gentium historicis tribuitur: atque non modo primam mundi causam Arabibus antiquissime cognitam, sed unam praeterea, providentissimam, potentissimam, optimam, indubio constabit argu-mento. Hujus gentis verus unius divinitatis fides magnopere hoc confirmare potest, primum antiquissimorum mortalium cultum, unum eundemque fuisse: unum Deum, solaque mente veteres illi colebant. Politheismus igitur longe mundi primordiis posterior est. Nam Arabes gens ab origine sua ad aetatem ferme nostram, ut vicinis cognita, intacta tamen fuit, sui juris, nullisque exoticis unquam paruit, ut antiquos mores diuturnius servare debuerit. Quippe Aethiopes, Aegyptiique bellicis expeditionibus citius depravari coepere: Graeci e veterum coluvione nati.

§. VII.

Aegyptiorum Physiologia.

Ventum est ad Aegyptios. Antiquissimam eam esse gentem, & litteris, artibus, politia olim florentissimam, gravissimi tradunt auctores. Bochartus Chamum facit Aegyptiorum parentem (1). Ego ut tantam Aegyptiorum antiquitatem abnuo, ita ferre eos nequeo, qui eorum litterarias res ad coelum evehunt. Diodorus Siculus (a) omnem Asiae litteraturam, astronomiae potissimum scientiam, ab Aegyptiis repetit, quorum vult colonias esse non Graecas tantum plures, quod vacat controversia, sed plerasque etiam asiaticas nationes; in quo ignoratione temporum, populorumque originum hallucinatur: historia enim mosaica, quae pluribus ex causis ethnicis omnibus est praeferenda, ex Asia aliarum nationum omnium originem deducit. Sed

(a) *Lib. I.*

(1) Idque duobus maxime argumentis. I. Quod in sacris Hebraeorum litteris 1 Paralip. iv. v. 40. & alibi, Aegyptus vocetur terra Cham. II. Quod ipsi ethnici scriptores Hammoniam Aegyptum appellent, in sacris vero Isidis *Χημ* dicatur, auctore Plutarcho *de Iside & Osiride*. At, ut eidem Bocharto observatum, quam vitabulum Cham *calidum & nigrum* significare possit, cur non hinc potius Aegyptus Chami terra dici potuit? Sed cultus est in Africa Cham sub Jovis Hammonis simulacro; id quidem video placere multis. At non aequo video cur

in posteris Noachi esse alius non potuerit, qui & ipse Cham diceretur; aut Chami posteros, qui in Africam devenerunt, communis parentis memoriam, relato inter Deos Chamo, colere non potuisse. Cur autem sic puto ea est ratio, quod migrationes populorum tam antiquas non habeam, quam isti volunt: & primos illos mortales Noach, Sem, Cham, Japhet, tam cito, nullaque cogente necessitate eas terras deseruisse, quas primum incoluerant, & in quas vacuas venerant, non admodum simile vero putaverim.

Sed & geometria, cujus Aegyptios inventores faciunt Herodotus in *Euterpe*, Plato in *Phaedro*, Diodorus (a), Strabo (b), Laërtius in *prooemio*, Jamblicus (c), vulgaris & puerilis fuisse ante graecos philosophos reperitur. Siquidem Pythagoras, qui apud Aegyptios diu fuerat peregrinatus, quum excogitasset demonstrationem propositionis euclideae xxxvii. libri primi, hecatombem; Thales vero inventa circuli & trianguli *adscriptione*, vel *inscriptione* gaudio emotus diis bovem immolasse fertur apud Laërtium. Quae inventa, & ob talia inventa gestientes huiusmodi laetitiae satis aperte demonstrant nedum apud Aegyptios, sed apud Graecos ipsos Pythagorae & Thalesis tempore puerilem & adhuc in cunabulis fuisse geometriam. Idem dicendum de Aegyptiorum astronomia. Nempe quaedam coeli phaenomena observabant Aegyptii, & Chaldaei, sed observatu faciliora, & quae hodie agrestes ipsi pagani, nautaeque animadvertunt. Fixarum quarundam ortus & occasus, errantium periodos & revolutiones vestigabant, iisque pro calendario, agricultura, arte gentiliaca utebantur. At planetarum theorias, astronomiae partem maxime operosam nec Chaldaei umquam, nec Aegyptii intellexerunt aut attigerunt (d). quarum rerum Graeci ipsi, etiam cum literis maxime superbirent, vix partem crassiorē attigere. Sane veteres magna consensione tradiderunt, Thalem primum fuisse, qui eclipses praedixit (e). Tantum in astronomia Aegyptii & Chaldaei profecerant!

Ac

- (a) *Lib. I.*
 (b) *Lib. 16. & 17.*
 (c) *De vita Pyth.*
 (d) *Burnet. in Arch. lib. 1. cap. 13.*
 (e) *Laërt. in Thal. Cic. de divin. lib. 1. Plin. lib. 2. cap. 13.*

Ac profecto quum & essent in geometria, aliisque mathematicis imperiti, & nondum telescopiorum usus invaluisse, qui poterant in eas res ingenio penetrare, quas recentes astronomi tot auxiliis stipati abstrusissimas esse fatentur? Hoc acute perviderunt, si fides Proclo habenda (a), lunam esse *αἰθέριαν γῆν αἰθέρειαν tellurem*, & *ἀστέρας πυρ*, *stellas ignem*, quod verum est, fuitque orientis nationibus commune, indeque fortasse ad Thraces, Graecosque permanavit.

De origine autem mundi sic censuisse Aegyptios, discimus ex Laërtio in *prooemio*. Materiam universi corporei fundamentum esse *ὁλὴν μόλην confusam*. Ex hac discreta quatuor *στοιχεῖα elementa*, & praeterea animantia perfecta. Sed praestat hac de re audire Diodorum in primo sic differentem ex Aegyptiorum sententia. *Quum primum res universae existere coeperunt, unius vultus (*) fuisse coelum & terram, permixta eorum natura. Postquam discessissent a se ista corpora, mundo contigisse eum, quem nunc videmus, ordinem: aërem autem perpetui motus factum compotem. Hujus quod maxime erat igneum ad sublimia loca erectum, quippe quum sursum tendat ob levitatem talis natura: eademque de causa solem & ceteram siderum multitudinem mansisse in perenni vertigine: quod vero caenosum ac turbidum cum humida concretionē imo subsedisse in loco, vi gravitatis. Sed hoc quoque cum volutaretur in se versareturque perpetuo, ex humidis mare, ex solidioribus edidisse terram, sed coenosam mollemque valde. Hanc vero, ut primum, qui soli adest ignis, collucere coepit, incaluisse; tum vero quum*

fer-

(a) *In Tim. lib. 1.*

(*) *ἰδῆαι*, aspectum, faciem, quidquid ex universo cernitur. vultum vertit Grotius Ovidium imitatus.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia coelum. Unus erat toto naturae vultus in orbe.

fermentaretur summa facies, intumuisse pluribus in locis humentia, atque iis tuberculos extitisse tenuibus pelliculis circumdatos. Quod etiam nunc in stagnis locisque uliginosis fieri conspicitur, ubi post refrigeratum solum, subito incalcescit aër, non autem paulatim immutatur. Quumque ad eum modum ex calore foeta impleta essent quae madebant, iis foetibus advenisse alimentum noctibus ex circumfusa nebula, diebus vero eos ab aestu solidatos. Postremo quum ad sui plenitudinem venissent ii foetus, perustaque, atque ita rupta essent membranarum involuera, enatas apparuisse omnimodas animantium formas. Horum alia plurimum sortita caloris ad loca supera abiisse, facta volucra: & quae terrestri crassitie essent praedita, ea in reptilium & aliorum humi viventium posita classe. At quae de humente natura traherent plurimum, ea quoque ad locum perlata cognatum sibi, dicique nantia. At tellurem, quum & ab aestu solis & a ventis magis magisque indurisset, ad postremum non sufficere gignendis majoribus animantium; sed ea ex mutuo coitu coepisse gigni. Videtur ab his, quae dicta sunt, nec Euripides dissentire, qui Anaxagorae Physici discipulus fuit. Nam is in Menalippe sic loquitur,

Figura ut una fuerit, & coeli & soli:
Secreta quae mox ut receperunt statum,
Cuncta ediderunt haec in oras luminis,
Feras, volucres, arbores, ponti gregem,
Homines quoque ipsos

De prima igitur rerum origine (ex Aegyptiorum sententia) talia sunt quae accepimus. Qui Diodori locus (nisi is ex graeco genio finxit) ostendit mechanicam philosophandi rationem non penitus fuisse veteribus ignotam. Haec autem Diodori narratio huc redit. 1. Extrinsicum quoddam primogenium: 2. Deinde vi motus partes universi singulas locum suum accepisse ita, ut virtute

tute mechanica ignis sublimem locum, terra infimum, media corpora medium obtinerent: 3. Animantia omnia ex molli adhuc tellure nata, & adaptata locis, in quibus nascebantur. Sed iidem Aegyptii, ut tradit Laërtius, addebant, mundum hunc, ut mechanice ortus est, ita fore interiturum, idque, aut combustionem, aucto ignis calore, aut inundatione, excrecentibus aquis. Nulla in hac narratione alterius activi principii fit mentio, praeterquam motus. Sed fortassis Diodorus, ut physicorum est mos, explicatis rebus mechanice, non putaverit fieri oportere mentionem divinitatis. Nam alioquin constat Aegyptios suum Chneph veluti supremum numen ovum ore tenens, quod esset mundi symbolum, depinxisse. Non recte igitur Eusebius atheismi hanc Aegyptiorum cosmogoniam accusare videtur.

Illud verum est, primos, qui avitam veterum mortaliū religionem corrupisse videntur, primum Dei symbolis, mox deorum, dearumque commentis, signisque, fuisse Aegyptios. Tota certe graeca mythologia, quam Homerus, Hesiodusque tam docte cecinere, Aegyptiaca est (1) ab Orphaeo ac Cecrope inventa. Inde igitur

(1) Unus apud Aegyptios artium omnium & disciplinarum inventor audit Mercurius, quem *Trismegistum*, idest ter magnum vocant. Quis autem fuerit Mercurius iste, quando vixerit, quid scripserit, quae fuerint ejus columnae, ad quas legendas tanta aviditate peregrinabatur Graeci, contendunt philologi, & lis adhuc sub iudice est. Consultatur Burnetius in *Archeol.* loc. cit. Hermannus Conringius lib. 1. de *Hermetica Medicina*, Ursinus de *Hermete Bruck* etc. Narrat Jamblicus a Mercurio scriptas duas Myriades voluminum; Manetho vero

(uterque apud Eusebium in primo *Praeparationis*), sex Chilia-des, quingentas, & viginti quinque supra tres Myriades. Ex hoc autem viri quidam eruditi conjiciunt numquam extitisse Mercurium, scriptaque omnia, aut pleraque Aegyptiorum Sacerdotum, ut majori in honore haberentur, majorisque essent auctoritatis, sub Mercurii nomine vulgata. Nam quod contendit Huetius, Mercurium eundem fuisse atque Moysen, & Mercurii columnas mosaicam doctrinam continuisse, id quale sit viderint alii.

ur arcessenda sunt prima graecanae theologiae flamina, quae deinde philosophi, cum utut palam absurda ejurare non auderent, cum physica copulavere, praefertim platonici, atque utramque scientiam foedaverunt. Vide auctorem anglici operis *Enquiry into life and writings of Homer*. Interea, quod perspicue animadvertit Moshemius, non is, qui non omnia de Deo, atque adversus illum pietate, ex veri virgula sentit, statim cum Atheis est ablegandus; nisi si historiam atheismi in immensum augere velimus.

§. VIII.

Phoenicum Physiologia.

Succedant his Phoenices populi perantiqui ad imam oram maris mediterranei siti. Haec gens adeo litterarum fama percrebuit, ut apud plurimos vulgatum fuerit, litteras a Phoenicibus inventas, ut tradit Plinius. Numeros etiam invenisse dicuntur, tum & astronomiam, seu sideralem scientiam: ad haec nauticam, & nova per oceanum itinera, quae apud Herodotum & Diodorum descripta habes. Omnimodae tandem philosophiae peritos Phoenices facit Strabo (a). Sed ut veterum aliorum philosophorum, qui Graecos praeceperunt, ita Phoenicum nihil ad nos distincti pervenit, praeter fragmenta quaedam Sanchoniathonis Berytii, qui ante trojana tempora vixisse dicitur, quae tamen viri docti plurimi in dubium revocarunt (1).
Ea

(a) Geogr. 4.

(1) Viri, ut dixi, plurimi, iique doctrina conspicui imposturam aliquam hac in re subodorantur. Et primum quidem, quod ad aetatem hominis istius perti-

net, fabulosum id esse plurimis argumentis demonstrare studuit Antonius Vandalus in *Dissert. super Sanchoniathone*. At novem illos Sanchoniathonis libros non a Philo-

Ea in ordinem digessit Cumberlandus, commentariisque illustravit. Ex his fragmentis haec de rerum ori-

Tom.V.

C

gine

ne Bibliensi versos ex phaenicia lingua, sed confictos; aut certe a posteriore alio Graeculo faburratos suspicatus est Joannes Henricus Ursinus de *Zoroastre, Hermete, & Sanchoniathone*. Henricus vero Dodwellus duas an. 1691. edidit epistolas anglicana lingua, in quibus id ex instituto aggressus est demonstrare, Sanchoniathonis illa omnia primum a Philone Biblio conficta, dehinc ab aliis nullo judicio, ut erant bona ex parte antiqui, adoptata. Richardus Simonius, quo nemo his in rebus nasutior, circa tempora Porphyrii Historiam Sanchoniathonis confutam conjicit in *Biblioth. crit. tom. 1. cap. 1x*. Quod tamen minus verum videtur: quandoquidem Athenaeus lib. 3. cap. 36. *Dipnosc.*, qui integro ferme seculo est Porphyrio antiquior, *Moschi* simul meminit, & Souniathonis phoenicum scriptorum: *peregrinus autem sit oportet* (inquit eum in locum Casaubonus) *in Republ. literaria, qui neget pro Σανκωνιάθωνι scribendum esse Σανκωνιάθωνι*. Mitto quod addit ibidem Casaubonus, ejusdem Sanchoniathonis & Philonem Judaeum, & Josephum meminisse: in quo, inquit Fabricius, *proculdubio memoria excidit*. Gratum saltem fecisset, si Philonis, & Josephi loca indigitaasset. Ipse vero Albertus Fabricius *Biblioth. Graec. lib. 1. xxviii. §. 3.* variis prolatis opinionibus, rem, ut mihi videtur, in medium relinquit; at in partem negantem inclinat, Buddei judicio. Ego in fragmentis Sanchoniathonis platonismi vestigia deprehendi, non nego: at

id satis non est, ut de libri genuinitate dubitemus; potuit enim id ab interprete Philone proficisci: aut potuit Plato ex Pythagorae fontibus accipere, quae ille ab orientalibus doctus erat. Sed illud me magis commovet, quod dicam. Scripsit Philo iste Bibliensis, uti ex Suida recte conjicit Vossius, circa primi seculi finem, quo tempore Ethnicorum religio eam maxime ob rationem contemptui esse coeperat, quod deorum pluralitatem inducebat. Ethnici philosophi, ut causam suam honestius defenderent, tantam deorum, dearumque copiam ad physicas revocabant causas, & allegorias esse naturalium rerum docebant, Stoicorum potissimum & Epicureorum exemplo. At Philo id videtur indignatus, quantum ex ejus praefatione in libros Sanchoniathonis, quam retulit Eusebius, patet; eamque ob rem ait in eadem praefat. se vertere voluisse Sanchoniathonis libros, ut avitam sustineret religionem, demonstraretque tanti theologi auctoritate, tot deos virtutis merito factos. At at: hinc illae lacrimae! Nam alioquin scimus Ethnicos alios in eundem finem plura alia commentos. Sola Apollonii Thianae vita a Philostrato scripta id evincit: nam ab ipso initio vel crassiora ingenia Christi similitudinem Philostratum agere voluisse facile olfecerint: somnium divinum matris Apollonii: partus in campistri loco: olores concinentes, & trecenta alia. Sed haec de Sanchoniathone talia sunt, ut ea neque negare, neque affirmare sit animus.

gine & constitutione Phoenicum fuisse videtur doctrina. 1. Universo huic praeexistisse *chaos turbidum*, seu aërem tenebrosam, idque per infinitum prope tempus. 2. Chao πνευμα spiritum, quem vim genitalem interpretatur Grotius (a) praesedisse. 3. Hunc spiritum tandem aliquando captum amore των ιδιων αρχων (principiorum suorum, an mentium? idque platonice, ut videtur, seu id Sanchoniatho, seu Philo excogitaverit) arctius se chaos immiscuisse, eamque commistionem vocatam cupidinem, 4. Ex hoc conjugio natum Μωτ (mosaicum abyssum exposuit Grotius), seu materiam quamdam paullo corpulentiorē, licet mollem. 5. Hinc tandem factum rerum omnium seminarium. Atque hunc in modum locus ille (b) ab Eusebio prolatus coagmentandus & explicandus videtur, si auctorem sibi constare velimus. Apparet autem hinc 1. materiam universi statui fluidam & tenebricosam, 2. Principium seu causam poni naturam non genitalem solum, sed & intelligentem, uti ex vocabulis ιδιων αρχων liquidum est: quaecumque enim sint αρχαι illae, certe mentes & intelligentiae esse debent. Itaque & hic Zoroastrianum aliquid videre licet. Non jure igitur Eusebius & hanc Phoenicum cosmogoniam atheismi insinuat, quasi a mundi creatione omnem supremæ mentis curam excluderint. Rectius Grotius vestigia quaedam mosaicae doctrinae in ea narratione agnoscit (c).

Sed & illud non est tacendum, doctrinam atomorum, quam Leucippus, Democritus, Epicurus tam celebrem effecerunt, Phoeniciis plurimos tribuere. Strabo

(a) De verit. relig. christ. lib. I.

(b) Lib. I. praepar. cap. IO.

(c) De verit. relig. christ. lib. I. §. 15. adnot. 2.

bo enim (a), & Sextus Empiricus (b) Moschum quemdam phoenicum (Mochum alii legendum utrobique putant) qui ante Trojae excidium vixisse creditur, doctrinae atomorum inventorem faciunt. Ex instituto hac de re & prolixè disputat Radulphus Cudworthus sub initium *systematis intellectualis universi*, ibique vir elegantissimi & acerrimi judicii Moshemius. Non vacat horum disputationem aut describere, aut colligere. Duo addo. 1. Haec narratio unius Posidonii fide nititur, de qua nonnihil addubitare videntur Strabo, & Sextus: re enim enarrata uterque addit, *εἰ δὲ δεῖ Ποσειδῶνι πισεῖναι* si Posidonio credere oportet: quod acute observatum Burnetio (c). Alterum idem observat Burnetius: non mihi videtur, inquit, indolem antiquissimorum temporum referre iste modus philosophandi per hypotheses, & systemata, quem modum ab introductis atomis sequebantur philosophi. Haec graecanica sunt, ut par est credere, & sequioris aevi. Quamquam non video cur aut Phoenices Graecis habendi sint agrestiores, quando constat humanitatem a Phoeniciis venisse ad Graecos; aut admittendae sint hypotheses & systemata, statim ac quis atomos corporearum rerum esse elementa dixerit. Quin systema mundi platonice, quo nihil est elaboratius, persicum est, ac antiquissimum, quod Pythagoras praesertim per Graeciam disseminandum curavit. Qua de re dicemus inferius in dissertatione de origine malorum. Quod vero Huetius (d) contendit Moschum hunc eundem fuisse ac Mosem argumentis id facit tam infirmis, inquit Buddeus (e), ut paucos in sententiam istam sit pertracturus.

(a) 16. Geog.

(b) Lib. I. adv. physic.

(c) In Archeol. pag. 360.

(d) Dem. Evan. pr. 6.

(e) Hist. Phil. cap. 3. ad §. 14.

§. IX.

Thracum doctrina de rerum corporearum origine.

Litterarum Thracum auctorem magna consensione veteres faciunt Orpheum (1). Is rerum originem eodem ferme explicuit modo, quo recensiti alii, ut pulchrum sit videre totam antiquitatem in uno hoc mirifice convenisse, ex chao primum orta omnia, idque vi Dei: siquidem id omnium veterum nationum con-

(1) Hunc ante bellum trojanum, & quidem *μικρὴ γενεά* una generatione vixisse, ex antiquiorum traditione Graecorum scribit Theodoretus (*de Graec. affect. curat. serm. 2.*). Tradit Diodorus Siculus libro quarto in Aegypto omnem pene suam physiologiam, & theologiam Orpheum didicisse, quod confirmare nititur Burnetius (*Arch. lib. 1. cap. 1x.*), ut nempe statuatur Aegyptiorum Mercurii, Phaenicum Sanchoniathonis, Orphei Thracum cosmogoniam unam eandemque esse: quippe & ab Aegyptiis Sanchoniathonem sua omnia accepisse scribit Philo apud Eusebium. Sed si ullus unquam fuit Orpheus, vero est proximius, ejus physiologiam atque theologiam ab Oriente potius profectam, unde originem duxisse Thracas pluribus demonstrat vir doctissimus Paulus Pezronius de origine Galorum. Sane Thracum quae fertur de universo doctrina cum orientali convenit. Dixi autem, si ullus unquam fuit Orpheus; quoniam non abhorret a vero, uti

aegyptios sacerdotes sub Hermetis nomine, ita Thracas sub Orphei sua vulgasse. Revera si vera sunt, quae Suida scribit, vix ullus certus est Orphei liber: quin ne valde quidem antiqui, sed Pythagoreorum ferme omnes & Platoniorum. Vide & Clem. Alexand. Strom. 1. Jam negat Aristoteles (*apud Tull. lib. 1. de nat. Deor.*) ullum fuisse Orpheum, esseque id nomen fabulosum censet, cui & Dionysius quidam a Suida laudatus, & Androtion apud Aelianum (*var. hist. lib. viii. cap. 6.*) & Gerardus Vossius (*de Arte Poetic. cap. xiii.*) adstipulantur. At Vossio praesertim irascitur Burnetius: hic quippe tale in Orpheo cosmologiae suae praesidium reperisse sibi visus est, ut audacter scripserit in *Archaeologia lib. 1. cap. 9.* Hunc, si ab umbris revocare liceret, ut ille olim suam Euridicem, ad probandam doctrinam nostram circa rerum origines unus valeret multos testes. Legatur de hac eadem re Andreas Christianus Eschembachius in *Epitome de Poesi Orphica*.

consensu constat: qua constante, etiam inter Americae populos, traditione, super facto, cujus primi telluris incolae plurimis signis certi esse poterant, nihil ego fortius ad hoc dogma contra atheos ac pantheistas statuendum esse censeo. (a) *Aethera & chaos* pro universi initiis habuisse Orpheum, scribit Suidas, voce *ορφ.* sed quae tamen a Deo essent facta. Primus praeterea Orpheus fuisse dicitur, qui lunam, & reliquas stellas perinde ac terram nostram incoli & habitari docuerit. Certe in Orphicis hoc dogma olim legitimum testatur Plutarchus (b), & ex eo (c) Eusebius. Hinc fortassis idem hauserunt Anaximanes, Anaxagoras, Aristarchus, Democritus, alique veterum Graecorum plures, ut discere possimus, non esse hanc recentiorum tantum astronomorum opinionem, sed cum mundo ipso fortassis natam; qua profecto nihil est validius ad immensam Dei sapientiam, potentiam, bonitatem intelligendam. De luna Orpheus, apud Proclum in Timaeum, haec habet

Ἡ πολλὰ ἔρ' ἐχει, πολλὰ ἄστυα, πολλὰ μέλαθρα.

Haec montes habet, ac urbes, aedesque superbas.

Conjungi possunt cum Orpheo Linus (1) & Musaeus,

C 3

quo-

(a) Postquam haec essent saepe edita venire ad manus Bolingbrockii opera philosophica, in cujus v. tomo duae exstant super hac re dissertationes. Nemo illo nec doctius, nec acutius, nec gravius hoc argumentum pertractavit, demonstravitque vel obstipis mundum aliquando coepisse, esseque eam certissimam existentiae Dei demonstrationem. Sed nihil illi causae esse debuit, cur in mosaicam historiam, totamque revelatam religionem impotenter debaccharetur, suumque opus in invidiam adduceret.

(b) De Plac. lib. 1. cap. 13.

(c) Praep. lib. 15. cap. 30.

(2) Ex Lino potissimum suum Chaos, & mundi hinc geniti

quorum ille praeceptor, hic discipulus Orphei fuisse dicitur. De Lino haec prodidit Laërtius in prooemio, eum nempe carminum suorum hoc fecisse initium,

Olim tempus erat, simul indigesta jacebant

Quo cuncta additque inde Anaxagoram sententiam illam suam accepisse, omnia simul erant, mens autem accedens ea in ordinem adduxit, quae mosaicam parte in altera sapit cosmogoniam. Musaeum praeterea, eodem Laërtio teste, docuisse ferebant ἐξ ἐν τὰ πάντα ex uno omnia fieri, & in unum resolvi, quod de chao, cujus unus erat vultus, ut firmata erat atque vulgata veterum traditio, intelligi debet (1). Orpheo jungendus Hesiodus (2) aliique veteres

Grae-

niti originem describit Ovidius in primo *Metamorphoseos*, ubi canit.

*Ante mare & terras, & quod regit omnia, coelum,
Unus erat toto naturae vultus in orbe.*

Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles &c.

(1) Caeterum in his verbis Johannes Franciscus Buddeus (*Histor. Eccl. Vet. Test. period. 11. sect. 11. ad §. 18.*) Orphei simul & Musaei pantheismum detexisse (non jure, opinor) sibi visus est. Vult ergo omnem illum τελετων ceremoniarum apparatus, quo suos initiavisse Orpheum tradant veteres, huc directum, ut horribile dogma, naturam rerum esse Deum, idest pantheismum, animis inculcasset suorum. Ergo ubi Burnetius fan-
toris theologiae Orpheum doctorem ita facit, ut Mosi audacter conferat; Buddeus profanae impietatis facit propagatorem. Angli pantheistae de Lino, non de Musaeo, verum illum referunt.

Εκ παντος δὲ τὰ πάντα, καὶ ἐκ πάντων πᾶν ἐστίν, ex toto quidem

sunt omnia, & ex omnibus est totum (*Pantheisticon pag. 5. apud Sykes connexion de la Religion naturelle & de la révélation pag. 85.*). Hujus autem versiculi, pergunt, quem semper habent in ore, fusior est explicatio Universum itaque, cujus exigua portio est mundus hic adspicibilis, affirmant esse infinitum tam extensione, quam virtute; continuatione vero totius & partium contiguitate unum: immobile secundum totum, quum extra eum nullus sit locus aut spatium: mobile autem secundum partes, sive per intervalla numero infinita: incorruptibile simul & necessarium utroque modo, existentia scilicet aeternum & duratione: intelligens etiam eminenti quadam ratione . . . , cujus sunt denique partes integrantes semper caedem, ut partes constituentes in motu. Haec illi Lini versiculum, aut cujuscumque sit, explicantes. At ita veteres interpretari est velle recentium notiones antiquorum verbis affigere. Quid est aliud videre duplices Thebas, & geminum Solem? De Chao ille loquitur

Graeciae poëtae, qui cosmogonias, & theogonias cecinerunt; nihil autem habent aut novi, aut proprii. Omnes hoc unum recinunt (nisi quod naturae ferme omnia deorum, deorumque vocabulis augustiora facere ament) omnium primum extitisse chaos; inde natum universum, & quidem mechanicis motionibus, non sine supremæ mentis cura. Ea de re legatur Grotius de *veritate religionis christianae* (a), & saepe laudatus Burnetius in *Archaeologiis* (b), quo in loco το αρχων χαο̃ omnium veterum nationum atque philosophorum consensione probatum, plurima eruditione demonstrat.

C A P. II.

De Physiologia Graecanica.

§. I.

Ac primum de Secta Ionica.

Postquam philosophandi libertas aliqua apud rudes crassaque superstitione obruta populos obtinuit

C 4

(a) L. I. §. 16.

(b) L. 2. cap. I.

tur quisquis ejus versiculi auctor est. Itaque veteres & hunc alterum versiculum Lino tribuunt, Ἦν ποτε τὰ χρόνος ἔτος, ἐν ᾧ ἀμὲν πᾶντ' ἐλερυκεν. Tempore primævo omnia simul mixta fuerunt: hi quas phantasias venditant? Sed nihil hoc systemate absurdius, ut pluribus in 1. p. demonstravimus.

[2] Hesiodi opus, quod ἐπι ποίηματα simpliciter dictum testatur Pausanias, nescio ego cur veteres *Theogoniam* nominaverint. Ego *Geogoniam* & *Geographiam* dixim. Nam nihil roto eo opere canit Hesiodus, nisi telluris originem, atque earum insularum, quas

noverat; tum & Graeciae plerorumque populorum, atque orae lybicae insulas urbesque nomine praesertim *nimpharum* deorumque appellat: nam νυμφὴν est v. g. φαίναται, nova apparet, quod vocabulum optime cum ejus fine consentit. Neque enim ego concesserim Clerico, viro alioquin doctissimo, hujusmodi nymphas Hesiodas animas mortuorum fuisse per ea loca vagantes. Itaque nymphae marinae insulae sunt, aut urbes ad litora maris: fluviales urbes ac oppida ad fluvios sita: Ἀσυνδες urbes mediterraneae &c. Haec poëtico gypso involuta Theogoniam procreare. Nam bellum

Titanum,

nuit (1), physici apertius de rebus naturae & differuerunt, & scripserunt, physicamque a theologia se junxerunt, in primis Graeci aliquot, quibus absurdum visum est totam rerum naturam in daemones, genios, ignotasque potestates fuisse a poetis, ac sacrificulis conversam. Horum praecipuas sectas ad tres retulerunt veteres historiae philosophicae scriptores *Jonicam, Italicam, & Eleaticam*. *Jonicam* Thales Milesius, aut, ut Burnetio placet, Phoenix, fundasse dicitur Augustino (a), Anaximander vero Diogeni Laërtio (b). Sed quum hic fuerit Thaletis discipulus, potuit eidem id tribui, quippe qui auxerat, quod magister inchoaverat. Dicti autem sunt Jonici peculiari nomine *physici*, quia relicto, ut dixi, prisco theologico philosophandi more per symbolorum caliginem, naturales tantum res scrutabantur: ex quo fortassis factum est, ut Thales pluresque alii Jonici athei audirent, quod necesse erat contingere philosophis paulo liberioribus apud ineptas illas & stupidas nationes, quae nihil sine peculiari daemone aut genio fieri unquam in natura credere instructi erant adeo, ut vim

supre-

Titanum aut episodum est, veteremque historiam eadem arte exornatam continet, aut, ut ego quidem arbitror, veterem traditionem eruptionis montium ignivomorum, quorum sunt plures in mari mediterraneo: ita enim intelligi posse illa tonitrua, fulmina, telluris coelique concussionem, in qua describenda totus est, & mirabilis. Hinc, qui gigantes sub montibus detrusi sint.

(1) A Thalete videtur haec apud Graecos libertas caepisse. Antiquiores anim philosophi ob populi superstitionem vetabantur de rerum natura aperte loqui:

(a) De civit. Dei lib. 8. cap. 2.

(b) In prooemio. Hic locus videtur in Laërtio corruptus.

itaque Aegyptiorum in morem duplicem adhibebant linguam, *theologicam* unam cum populo, qua sententias symbolorum caligine involvebant: alteram *physicam* cum initiatis, quod Burnetius in Archaeologiis saepe observat. Sed ne tulere quidem longius eam Graeci libertatem, quod Anaxagorae exilium, Socratis nex, Aristotelis fuga abunde demonstrant. Inde iterum platonica Pythagoreorum deliria & mysteria invaluerunt apud gentem, cujus crassi oculi purioris luminis fulgorem pati nequibant. Vide Lactantium lib. 11.

supremi numinis rerumque omnium opificis ad stupidam inertiam adduxisse viderentur.

Jam universi materiam fluidum quoddam statuerunt Jonici ferme omnes, in quo a *chaologis* antiquioribus non discesserunt. *Aquam* materiam hanc appellabat Thales, Orientalium *Maim*, ut puto, imitatus. Anaximander vero *infinitam* quamdam extensionem, quod ad totum immutabilem, mutabilem vero quoad partes, ex qua nascerentur & in quam redirent omnia, ut retulit Plutarchus, quod Plato in Timaeo tenuit. Anaximanes Anaximandri discipulus *aërem infinitum* vocabat: Anaxagoras vero Anaximanis auditor, *infinitem* quoddam, sed ex infinitis particulis variorum generum, similium tamen, conflatum: ut videre possis Ionicos ferme omnes, alios quidem clarius, alios vero paullo obscurius eadem de prima rerum origine dicere. Jam Anaxagorae doctrinam ita elegantissime describit Lucretius,

Nunc & Anaxagorae scrutemur homoeomeriam.

Principium rerum, quam dicit homoeomeriam:

Ossa videlicet e paucillis atque minutis

Offibu: sic & de paucillis atque minutis

Visceribus viscus gigni: sanguinemque creati

Sanguinis inter se multis coeuntibus guttis:

Ex aurique putat micis consistere posse

Aurum: & de terris terram concrefcere parvis:

Ignibus ex ignem: humorem ex humoribus esse:

Cetera consimili fingit ratione, putatque.

Quid autem senserint de principio universi activo Jonici, acerrime disputari solet. A Deo factum esse mundum dixisse Thalerem, scribit Laërtius. Deum cuncta ex aqua finxisse doctrinam esse Thaleris, tradit Cicero (a). At id magna consensione veteres Anaxagorae tribuerunt, ipse in primis Cicero eodem loco, quum

(a) De nat. deor. lib. 1.

quum scribit: Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximane disciplinam, PRIMUS omnium rerum descriptionem & modum, mentis infinitae vi ac ratione designari ac confici voluit. Nota sane est Anaxagorae sententia πάντα χρηματα ἢ οὐκ, εἴτα νῦν ἐλθὼν διεκοσμήτε, omnia simul erant confusa, deinde mens superveniens ea ordine digessit. Eam ob rem locum hunc Ciceronis depravatam suspicatur Baelius (a). At L' Escalopier, qui Ciceronis libros de natura deorum perpetuis commentariis illustravit, rem ita componit: Thaletis quidem eam esse doctrinam, ab Anaxagora vero longe lateque promulgatam. (b) Equidem sic censeo Thaletem, Anaximandrum, Anaximanem, aliosque Jonicos, ὥς ἐν παρορῇ obiter de principio activo universi loquutos: Anaxagoram vero primum ex instituto id egisse. Sed ea haud magni sunt momenti. Id certum, idque scire interest, cura supremæ mentis rerum hanc universitatem procreatam, existimavisse Jonicos, quod communem veterum omnium traditionem probat.

Jam vero, si Burnerio credimus, hanc immensam fluidamque materiam in vortices disposuere Jonici. Præterea de planetis & stellis fixis idem senserunt, quod hodie doctissimi astronomi. De Anaxagoræ vorticibus videtur testari Plato in *Phaedone*, quo in loco inducitur Socrates deridens circumpositum telluri ab Anaxagora vorticem. Sed & Clemens Alexandrinus (c) Anaxagoræ divus vortices memorat, eosque ἀνοήτως stulte positos appellat. Porro lunam esse corpus opacum ψευδοφανν, & a sole illustrari, Jonicorum erat doctrina. Sed & habitari lunam, & esse in ea colles, & valles totidem verbis dicebat Anaxagoras. Is præterea

(a) In dict. art. Anaxag. Rem. D.

(b) Vide Davis ad hunc Ciceronis locum.

(c) Strom. 2.

terea solem vocabat ἡνδρον δυνάμειον massam ignitam & candentem. Quibus recitatis subdit Burnerius, gratulari nos oportere veram coelorum physiologiam, quam nuperis seculis restitutam vidimus, antiquis sapientibus non ignotam fuisse. Ego valde vereor ne his antiquorum vocabulis notiones affigamus recentiorum; sic enim habeo, dixisse quidem Jonicos aliquid, ac divinando quidem magis, quam philosophando; sed quantum angelus philologus contendit, numquam illos dixisse dicam (1).

§. II.

De Secta Italica, deque ejus auctore Pythagora.

SECTæ Italicæ auctor perhibetur Pythagoras, qui seculo ante Christum VI. floruit. Nemo hoc philosopho, si veteribus credimus aut in rerum perpetua inquisitione pertinacior, aut magis in peregrinatione literaria infatigabilis, aut mente acutior: sed nemo magis phantasticus ac impostor. Ex ejus fontibus totam pene philosophiam suam Graecia irrigavit, potissimum in iis quæ ad mathesim & metaphysicam pertinent. Præceptorem habuisse Pherecidem quendam Siri insulæ scribunt veteres; sed

(1) De geometria Thaletis ex instituto differit Stanleyus (*Hist. Phil. part. 1. cap. VII.*). Proclus ab Aegyptiis Thaletem geometriam ad Graecos derivasse scribit (*in Euclidem l. 1.*): sed plura ei addidisse fatetur. Hujusmodi quædam institutionibus suis geometricis admiscuisse Euclidem constat. Stanleyus enumerat sequentia.

I. Quævis diameter circulum bisariam secat; quæ definitio po-

tius habenda est diametri: nec est cur hanc ob rem magnas Thaleti gratias habere debeamus.

II. Triangulorum isoscelium anguli ab basin sunt inter se æquales, & productis &c.

III. Si duæ rectæ sese mutuo secant, angulos ad verticem faciunt inter se æquales.

IV. Eidem tribuit prop. 26. libri primi Euclidis. Tribuit & 1. 2. 3. 4. & 5. libri quarti Ramus. Legatur & Proclus in Euclidem.

sed & Aegyptios, & , nisi antiqui mentiuntur, Hebraeos, tum Chaldaeos, Arabes, atque Persas litterarum flagrans studio adiit, & in ea peregrinatione quadraginta circiter annos consumsit (a); atque, quo magis se insinuaret in singulorum adyta & arcana, omnium fere quum Graecorum, tum Barbarorum Sacris ac *τελεταις mysticis ceremoniis*, initiatum ferunt (b). Pythagoras innumeros habuit ex Asia atque Europa egregios sectatores, & qui ejus philosophiam longe lateque provexerunt. Recenset eos Stanleyus (c) in *historia philosophica*. Eorum illustriores fama fuerunt Archyta Tarentinus, Empedocles Agrigentinus, Ocellus Lucanus, Parmenides Eleates. Sed & Plato, quamquam videatur ad Ionicam pertinere sectam, pythagoricus & ipse fuit; quandoquidem a Pythagora non mathematicas modo res, sed metaphysicas quoque vanas anilesque ineptias omnes accepit, veterumque pythagoreorum fuit studiosissimus adeo, ut omnia physicae studia, in quibus adlaboraverant Jonici, perverterit. Ex his (nam consentiunt veteres nihil Pythagoram literis mandasse) ejus dogmata petenda; nec tamen sine magna cautione: nam quum varia vulgaverint, argumento est & suas magistri sententiis admiscuisse, ne scilicet minus phantasia feraces viderentur.

In confesso est ex veteribus Graeciae philosophis neminem Pythagora longius latiusque mathematica provexisse. Ejus inventa omnia, & augmenta copiose simul

(a) Porphyrius Zabratum Chaldaeum inter praecipuos Pythagorae praeceptores fuisse docet. Eum eundem existisse atque Zoroastrem sunt qui autumant, idque satis verisimile censet Beaufobre. Hinc tota philosophia graeca dualismo infecta Chaldaeorum. Sed negat Bruckerus.

(b) Laërt. Porph. ac Jamb.

(c) Part. 8. cap. 23. 24.

mul & perspicue enarrat Stanleyus. Tres Pythagoras mentis humanae status, quod ad scientiam attinet, statuebat, *infimum*, *supremum*, & inter utrumque *medium*. In infimo mens est, quousque sensu utitur, & circa ea, quae sunt *sensibilia* occupatur: in *supremo* versatur, quum quae sunt *intelligibilia*, ab omni materiae concretionem segregata, contemplatur: medius vero status est *geometria* & *arithmetica*. Homines a *sensibilibus* incipere, ad *intelligibilia* vero ferri non posse, nisi status *medii*, idest geometriae, & arithmeticae ope, docebat: geometriam enim neque circa *sensibilia*, neque circa *pura* intelligibilia versari, sed utraque conjungere, gradumque esse a *sensibilibus* ad *intelligibilia*. Quod tam praeclare dictum est, ut avidissime illud Plato, Platonique arripuerint. Sed quum Pythagoras, ut haec satis demonstrant, naturam rerum ipsam intelligibilium cognitionum fecisset fundamentum, Plato totam hanc viam & rationem invertit, atque fundamentum sensibilium opinionum nescio quas ignotas aeternasque statuit ideas. Scilicet quum homines recti terram premant, is monstroso conatu invertit, ac funambulatorum in morem capita deorsum projecit. Meminerimus hic egregii illius Baconi aphorismi: *homo naturae minister & interpres tantum facit & intelligit, quantum de naturae ordine, re, vel mente observaverit, nec amplius scit, aut potest* (a).

In investigatione naturae has debere esse primas philosophi curas, ut ex quibus principiis omnia sint facta, requireret, Pythagoras atque Pythagorici docebant, ut auctor est Sextus Empiricus (b). Ipsi vero, cunctis attente perpensis, hoc primum reperisse sibi videbantur, *apparentia haec ex non apparentibus constare oportet*.

(a) Nov. org. aph. 1.

(b) Adv. Math. lib. 9.

oportere, idest composita ex simplicibus: nisi enim simplicia sint, sed omnia sint composita, nulla esse rerum principia prima. Unde conjiciebant corpora ex incorporeis fieri. Quae autem sint haec principia, ut ex eodem Empirico discimus, Pythagoricis non convenit. Unitatem & binarium inde terminatum statuunt, ex quibus contendebant natos numeros, ex numeris puncta & lineas, hinc plana omnia & solida. At alii ex puncto omnia facta docent: inde enim lineas, ex lineis superficies, ex superficiebus solida nasci. Quae quum Pythagoras Pythagoreique passim docerent, factum est, ut veteres omnes scripserint, rerum corporearum elementa ex Pythagoreorum doctrina esse numeros. At si numeri, ut arithmetici solent, abstracte accipiantur, quis mortalium unquam intellexerit, qui possint corpora ex numeris consilari? Quis non videat quam sint haec absurda & philosophis doctissimis indigna? Eam ob rem viri docti in varias iverunt sententias. Itaque tuerentur allegorice ea dicta esse, numerisque intelligi aut atomos, aut ideas mentesque platonicas, aut rerum ordinem & concentum ex unitate suprema, Deo nempe (quem *μοναδα* non *αγαθον*, unum & bonum vocat apud Plut. in *placitis*) & materia, quae binarium sit, profluentem, aut similia, quae & longum esset examinare (1), & aequae

(1) Quod numeros (inquit Bur. netius in *Archaeolog.* lib. 1. cap. ix) pro rerum principiis habuerit Pythagoras, testantur omnes veteres Plato, Aristoteles cum suis commentatoribus graecis, Plutarchus, Sextus Empiricus, ceteri: neque testantur modo, sed ea de re ut noscunt, exponunt, resellunt. Caeterum tamen tam fundamento, quam ordine hic modus philosophandi. Numeri enim sequuntur res, rerumque divisionem: neque si ante-

cederent aut corporibus molem, aut animabus & mentibus cogitationem conferre poterant, cum utrisque destituuntur. Manifestum sane est numeros praeter numeros nihil posse generare.... Quapropter cum omnia ex numeris composuit Pythagoras, subintelligere non potuit causas efficientes, neque materiales, sed aliquo modo exemplares, imagines nempe quasdam rerum e suis causis exorientium. Quemadmodum enim numeri progrediuntur ab unitate, sive monade omnium sim-

aeque inutile. Pudere enim debet moratos viros ad quaestionem adigere veteres, qui ita ex composito loquuti sunt, ut nollent intelligi. Illud constat inter veteres Pythagoreos, Samium philosophum, ut magistros seu Aegyptios, seu Chaldaeos, dualissimum professum. Bona sunt a Deo *φύσις* atque *αἰτία τῶν πάντων* natura & causa omnium: mala a materia, malisque genis. Hinc mana-

simplicissima radice in magis magisque compositos, novasque induunt proprietates in illo progressu; ita a Deo simplicissimo recedunt gradatim rerum productarum classes, retinentque characteres aliquo modo suis numeris analogos. Haec Burnerius. Quo in loco subit animinum, quod olim Mensennus in *Genesim* aggressus est, ejusdem naturae, ac quae de Pythagora conjicit Burnerius. Nam Theologus Parisinus hoc praesertim argumento probat esse Deum. Nullus est numerus, cujus principium non sit prima unitas: est autem in mundo numerus; ergo prima unitas, seu Deus: cui & illud haud dissimile addit. Nulla est sphaera sine centro: est autem mundus sphaera; est ergo in mundo centrum, idest Deus Quem ego *Minervae Caput* commendaverim.

At Iacobus Brukerus in *Schediasmate Historico Philosophico de convenientia numerorum*, Pythagorae cum ideis Platonis, harumque ex illis origine, si Buddeo credimus (in *Hist. Phil.* pag. 99.) evincit numeros hujusmodi Pythagoricos nihil esse aliud quam ideas Platonis. Ipse interim Buddeus Burnetio adhaeret. At alii magnis argumentis atomos interpretandos numeros illos censuerunt, quod indicare vide-

tur Sextus Empiricus loco superius prolato. Legatur Cudworthus in *Syst. Intell.* Nolim tamen eo niti argumento, quod numeros vocaverit Pythagoras monades; monadis tantum meminere Pythagorici omnes, non etiam monadum. Nec desuere, qui in hac Pythagorae doctrina pantheismum subodorati fuerint. Auctor est Cicero Deum Pythagorae fuisse mentem per universum commeantem, ex qua animi nostri caperentur. Ergo quum doceant Pythagorei animas ex monade nasci, monas, unde cuncta progignuntur, Deus est, ex quo & animi, & reliqua sunt. Quid si Pythagoras, ut erat ille assuetus aenigmaticis philosophari, monadis nomine intellexerit *Chaos* primigenium? Nam mirum certe est potuisse illum a sententia tanta antiquitatis consensione firmata omnino discedere. In quantas interim ineptias veterum somniorum interpretes imus! Quin fateamur potius viros famae aucupes rudibus adhuc hominibus vocabulorum mysterio imponere voluisse? Sed ita jam pridem flevimus, ut ea veterum magis admiremur, quae minus intelligimus. Pereat autem tota illa antiquorum somniorum respublica, minus ne licebit esse hodie philosophos?

manavit in graecas scholas: qua de re alibi erit dicendi locus.

Jam de universi ordine haec censuisse Pythagoram scribunt veteres. Solem in centro mundi nostri, seu systematis planetarii, situm immobilem: tellurem vero circa solem circumagi: coelos fluidos & aethereos statuisse; singulasque stellas pro totidem numerasse mundis, auctor est Plutarchus de *Placit. Phil.* (a). Quod spectat ad solem, rem aliter videtur narrare Simplicius (b): nempe Pythagoram in mundi centro ignem statuisse, & qui penitus haec intelligunt, affirmare, ignem illum esse vim procreantem nutrientem, & excitantem; mundique centrum istuc esse telluris centrum, non universi. Certe Laërtius (c) *Philolaum* primum facit auctorem ejus systematis, terram in orbem ferri. Nec valde contendo potuisse, ut *Philolaum*, ita *Aristarchum Samium* ex Pythagorae fontibus id haurire. Verum viri docti Ezechiel Spanhemius, & Joannes Albertus Fabricius in *Biblioth. Graec.* (d) perperam Pythagoreis hanc sententiam tribui contendunt. Sed cum veteri historia aperte pugnant: nam Aristoteles in *II. de coelo cap. 13.* non solum scribit, Pythagoreos posuisse *ἐπὶ τῷ μέσῳ πυρ εἶναι*, ignem esse in medio, τῷ πεπερασμένῳ ὄρατι, finiti coeli, sed tellurem esse, ἐν τῶν ἀστρον ἑνὴν stellam, ac κεντρὴν φερομένην περὶ τὸ μέσον, ferri circa centrum, atque ἡμετέραν νύκτα καὶ ἡμέραν ποιεῖν, noctem, diemque efficere. Adnotemus hic interpretis oscitantiam, qui πεπερασμένον infinitum vertit, quod & cum vi vocabuli pugnat, & cum historia. Ut illud mittam notissimum, in priori illa

- (a) *Lib. 2. cap. 13.*
 (b) *In Arist. de coelo cap. 8.*
 (c) *Lib. 8. segm. 85.*
 (d) *Lib. 1. cap. 20.*

illa sententia, tellurem esse in centro mundi, fuisse Platonicos, ipsumque adeo Aristotelem: quorum tamen patens doctrina est, mundum finitum esse, ac aut stelligero, aut primo mobili circumscribi.

§. 18. Paucis nunc complectar, quid de Deo, & anima mundana docuerit Pythagoras. Tullius (a), & Lactantius (b) testificantur Pythagorae definitum Deum animum per universas mundi partes commeantem atque diffusum, ex quo omnia, quae nascuntur animalia, vitam capiunt. Cicero haec ita accepisse videtur quasi animi nostri essent partes divinae ipsius naturae. Quod si verum est, profecto manifestarius pantheista fuit Pythagoras: nec enim aliud Spinoza, alique pantheistae docent (1). Vide quae dicta sunt pag. 38. not. 1.

Tom. V.

D

Justi-

(a) *Lib. 1. de nat. deor.*

(b) *Inst. lib. 1. cap. 5.*

(1) Pantheistae Angli in *Pantheistico* pag. 54. & 55. apud Sykes (*Connexion de la Religion naturelle & de la révélation tom. 1. pag. 87. 88.*) eodem prorsus modo loquuntur.

Modimperator

In mundo omnia sunt unum,
Unumque est omne in omnibus.

Resp.

Quod omne in omnibus Deus est.

Aeternus ac immensus,
Neque genitus neque interitus.

Modimp.

In eo vivimus, movemur, & sumus.

Resp.

Ab eo natum est unumquodque

In eumque de novo revolutum.

Omniumque ipse principium & finis.

Modimp.

Carmen accinamus
De natura universi.

Resp.

Quidquid est, hoc omnis animat.

Format, alit, auget, creat.
Sepelit recipitque in se omnia
Omniumque idem est Pater;
In idemque omnia quae oriuntur

cur

De integro atque eodem occidunt.

Quae Stratonico Systemati consonant, atque aequae ac illud omnem humanam rationem deturbant. Adeo verum est, subtiliores graecorum philosophorum, quum supra veterem traditionem sapere voluerint, omnia religionis fundamenta subruisse. Ad rem Lactantius. *Opera ipsius (Dei)* vide-

Justinus Martyr in *Protreptico* ita & ipse de Pythagorae Deo differit, ut Pythagorae pantheismum confirmare videatur. Unus est, inquit, Deus, non ille autem, quemadmodum nonnulli sunt suspicati, extra hunc mundi ornatum; sed ipse in se totus in CIRCULO TOTTO (universum accipio) omnes inspiciens generationes. Omnium ipse est TEMPERATIO, & virtutum operumque ejus omnium OPIFEX, PRINCIPIUM omnium. UNUM, coeli lumen, & parens omnium, MENS & ANIMATIO universorum, circularum omnium MOTIO. Quae iis consonant, quae Plutarchus scribit in *Placitis*. Nec tamen hinc moveor, ut Pythagoram plane pantheistam faciam. Nam I. Haec esse, ut referuntur, ab illo dicta, vix mihi persuaserim, in tanta potissimum Pythagoreorum dissensione, & varietate. II. Tenuit Pythagoras veterum Orientalium emphaticam docendi rationem. III. Tenuit & aenigmaticam, quae occasio fuit, cur ejus dicta in partes varias discipuli traxerint, uti in rerum obscurarum interpretatione usuvenit. IV. Ipsi saepe veteres Christiani ita loquuntur, ut Deum ac *φύσιν naturam* unum esse dicant, quod scilicet Deus sit virtus omnium effectrix rebus omnibus intime praesens; nec tamen Deum cum mundo miscent. Instar omnium sit Lactantius lib. II. cap. 8. *quoniam Deus ipsa natura est: & inferius, quum ego ipsam naturam Deum esse contendam: naturam*

videntur oculis: quomodo autem illa fecerit ne mente quidem videtur: quia, ut Hermes ait, mortale immortali, temporale perpetuo, corruptibile, incorrupto, propinquare non potest, id est proprius accedere, & intelligentia subsequi. Et ideo terrenum adhuc animal rerum coelestium perspectionem

non capis, quia corpore quasi custodia septum tenetur, quo minus soluto ac libero sensu cernat omnia. Sciat igitur quam inepte faciat qui res incernabiles quaerit: hoc est enim modum conditionis suae transgredi, nec intelligere quousque homini liceat accedere, Lib. II. cap. 8.

ram autem dicit id, ex quo nascuntur omnia, vim efficientem: naturantem dicunt scholae.

Sed & illud inter Pythagoreorum dogmata valde est celebratum, anima quadam mundum esse animatum, quod placuit Platoni, Platonisque ferme omnibus, placuit & recentioribus plurimis, in primis, Cudwortho, More, Clarkio, Newtono, aliisque. Legenda omnino sunt, quae de causa genitrice differit Cudworthus, & quae ibi doctissime adnotat Mossbemijs. Me prohibet instituti operis ratio longius progredi: ad pauca igitur verba rem conferam. I. Plurima esse in tellure rerum genera, quae vivunt, plantas nempe, & animalia, non est quod dubitemus. Haec omnia animata veteres censuere. II. Has res omnes ex seminibus suis, aut ovis statis quibusdam temporibus prodire in compertis est. III. Temporis harmoniam quandam esse inter plantarum, animantiumque generationes, fierique eas non ordinata tantum perennitate, sed & successione quadam pene immutabili ita, ut licet nec omnia semina, nec omnia ova eodem anni tempore pariant; eodem semper anni tempore in eadem regione, ejusdem generis semina, & ova adaperiantur. IV. Sequi generationes istas vim caloris, ejusque incrementa, aut decremента. Quibus ex rebus haec sequi videntur. I. Esse in universo, saltem in tellure nostra, vim quamdam genitricem, principium quoddam bylarchicon, archoeon. II. Causam hanc mechanicis legibus operari, varieque agere in variis seminibus, aut ovis. III. Naturae esse mediae, igneae scilicet, aut cum igne conjunctae, & si Stoicis, atque Heraclito credimus, ignem ipsum seu terrestrem, seu elementarem, seu, quod verisimilius, solem, quem *πυρ* praecise Pythagorei vocabant, ut ex superiori Aristotelis loco patet. IV. Causam hanc eam fortassis esse, quam veteres, Aristoteles potissimum, naturam appellabant. V.

Eam tamen a mente universi creatrice pendere (1) non omnes agnovisse videntur graeci philosophi. Nam infinitam coaeternamque materiae Platonici, Eleatenſes, Stoici fecerunt. Quin Hesiodum in Theogonia hanc virtutem genitricem, quam *ἔρως* amorem vocat, e chao natam existimare vulgo ajunt. Hunc amorem το *πυρ* esse quidem interpretantur. Guierus τὴν τὰ κοινὰ ἀρμονίαν rerum concordiam. Clericus ad eum locum evanidum in eo esse Dei omnia procreantis vestigium putat. Sed si *ἔρως* rerum vis effectrix est, qui potuit posterior esse chao & tellure? Adeone ineptum Hesiodum

(1) Sed in eo gravissima inter Philosophos versatur quaestio, an haec *φύσις*, *αἰτία*, *ἀρχή*, *τύχη*, *πρωτὴ ὕλη*, *μοῖρα*, *ἀνάγκη*, ut saepe Graeci appellantur Natura, Causa genitrix, fortuna, Principium hylarchicon, aut si aliud est vocabulum, quo id quod volo clarius explicem, ipsa sit Dei voluntas universi creatrix & conservatrix, an res aliae a Deo conditae, & inter causas, ut vocant, secundas referendae? Plurimi veteres Ecclesiae Patres, in primis Lactantius lib. 111. 29. Gregorius Nyſſenus, in *Dial. de anima*, & resurrexerunt. non aliam agnoscere videntur Naturam, id est causam omnia procreantem agentemque immediate, praeterquam Dei voluntatem, quos ego credo obscure loquutos, quum primam tantum dicere voluerint. Sequiores vero theologi, naturam aperte a Deo distinxerunt, eoque vocabulo causarum secundarum vires intellexerunt. Eorum vero quidam, qui Physicam praedeterminationem induxerunt, omnes videntur activas vires ab universo eradicasse. Saltem

Auctoris operis vulgatissimi *Affions de Dieu sur les Créatures*, qui horum partes magna doctrina, & elegantia tuetur, hanc esse sententiam, nemo, qui legerit, dubitabit. Eadem fuisse videtur & Malebranchii. Ego, si quod sentio dicere non prohibeor, & intelligo creaturarum esse aliquas activas vires, quas naturam appello, quarum ut creator, ita conservator est Deus: & eorum sententiam, qui omnem ab universo activitatem (si eo uti licet vocabulo) auferunt, auctoribus interim imprudentibus, ad pantheismum vergere video. Nam si nihil est in mundo activi, nulla secunda causa; rerum omnium energia, activitas, unus est Deus. Ut ideo ego & hoc dogma ita formido, tamque horridum habeo, quam illud, naturam esse Deum. Iniqui autem sunt ii, qui eam doctrinam Thomae Aquinati tribuunt, quum ille non obiter, sed ex destinato et copiose pluribus in locis suorum operum hanc secundarum causarum virtutem explicet ac tueatur.

dum fuisse credemus, ut id non viderit? Absurdum fuisse in ea re Poëtam, Joannes Clericus decernit. Mihi locum Hesiodi contemplanti haec potius eum voluisse dicere opinor; tria nempe deorum ortum praecessisse, chaos, tellurem, amorem: Chaos autem aethera circum tellurem & spatium accipit, quod & Clericus ipse agnoscit. Nam quum ceteros Deus genitos dicat, haec tria extitisse tantum ait, *πρωτὸν χάος γένετ', αὐτὰρ ἐπειτὰ*. Ita το *αὐτὰρ ἐπειτὰ* non ad tempus refero, sed ad narrationem, licet paullo negliger, quod ille in reliquis solet, positum.

Ex Pythagoreorum omnium scriptis unus ad nos Ocelli Lucani libellus demandatus est. In hoc libro mundum esse aeternum, tam quod ad formam, quam quod ad materiam, statuit. Sed quisquis hunc librum legerit Aristotelicam in eo contineri doctrinam facile odorabitur. Nec dubitant viri docti plurimi & acuti librum esse *ψευδεπίγραφον*. Legatur Albertus Fabricius in *Bibliot. Graec.* Sed genitum tamen a suprema mente videtur sensisse. Certe in libello *Timaei Locri*, & in Platonis *Timaeo*, qui ex illo pene totus est haustus, mundum, deosque minores omnes a Deo supremo factos, scribitur: fuit autem & hic Timaeus Pythagoreus. Praeterea Plutarchus (a) veterum philosophicarum opinionum callentissimus, diserte scribit, *Pythagoras & Plato genitum a Deo mundum ajunt*: sed ab aeterno tamen, si Censorino credimus. Sed, inquit, prior illa sententia, qua semper humanum genus fuisse creditur, auctores habet Pythagoram Samium, & Ocellum Lucanum, & Archytam Tarentinum, omnesque adeo Pythagoricos. Sed & Plato Atheniensis, & Xenocrates, & Dicaearchus Messenius, itemque antiquae Academiae philosophi non aliud videntur opinati. Aristoteles quoque

(a) De Plac. lib. 2. cap. 4.

Stagirita, & Theophrastus, multique praeterea non ignobiles Peripatetici idem scripserunt. Hoc est, tota pythagorica proles, in ea fuit opinione, longe nempe ab ea, quae veteri populorum traditione pervulgata erat. Ceterum mundum & creatum, & ab aeterno esse potuisse, plures & gravissimi quoque scholae philosophi docuerunt.

§. III.

De Sectis, quae ex Jonica & Italica prodire, ac primum de Academica, seu Socratica, & Platonica.

EX Jonica & Italica novae aliae philosophorum sectae prodire: Academica enim, quae a Socrate videtur coepisse, tum Peripatetica & Stoica philosophia, Jonicorum & Italicorum fontibus pene omnes fuisse irrigatae. Socratica seu Academica, atque hinc primus ejus ramusculus platonica in theologicis magis, atque ejus aetatis nugis, item geometricis, atque ethicis, quam in physicis praecelluit. De universo hunc in modum censuisse Socratem & Platonem scribit Plutarchus (a): Socrates & Plato (ambo enim idem de universo senserunt) tria statuunt principia του Θεου, την ύλην, και την ιδεαν, Deum seu mentem, materiam, & ideam. Mens est quod Deum nominat. Materia primum rebus orientibus, & intereuntibus subiectum. Idea natura corporis expers in conceptionibus mentis (εν τοις νοημασι) & imaginationibus Dei. Deus autem mens mundi. Quod spectat ad materiam tradit Laërtius

(a)

(a) De Plac. cap. 3. Vide Plat. in Timaeo.

(a) statutam infinitam, inordinateque motam, figurarum expertem, ordinatam tandem atque ornatam a Deo. Qua ex re patet Platonem a veteribus chaologis non admodum discessisse, si huic fidem praestemus: materia enim illa aeterna, & inordinata chaos est. Id vero mirifice confirmatur ex iis, quae in Timaeo scribit. Sed & Calcidius in Timaeum platoniam materiam sylvam appellat, idest chaos; est enimvero ὁλην veteribus sylva. Audiendi ergo non sunt recentiores quidam, qui persuadere nobis conantur, posuisse Platonem materiam a Deo creatam, materiam cum corporibus miscens. Sed vide Mosshemium in dissertatione de rerum origine. Jam vero ex eodem Laërtii & Timaei loco discimus non inertem materiam positam aeternam, sed motam, suapte nempe natura, licet perturbata motione, ita ut chaos referret: animata igitur fuit materia platonica. Quod addit statutam materiam omnibus formae expertem, id non Scholasticorum in modum accipiendum, quasi omni forma substantiali nudam, sed ita ut ista perturbata motione nihil referret, neque aquam, neque terram, neque ullum aliud corporum genus, quamquam ita fuerit a natura comparata, ut ordinata motione ad quamlibet corporum formam adduci potuerit.

De Deo vero, idest activo universi principio cum Pythagora sensisse Plato videtur, mentem nempe esse incorpoream (idest, quae nullam corporum referat speciem, ac proinde minime sit humanis sensibus subiecta) quae rebus omnibus insit, per universum diffusam, vivens, naturam, motum omnibus largiatur; ut quemadmodum animus noster per singula corporis humani membra diffunditur, arctissimeque ipsis conjungitur, ut inde capere omnis, ac motus oriri debeat, sic etiam Deum Spiritum,

D 4

ritum,

(a) In vita Plat. In Tim. materiam primum subiectum corporum dicit.

petulanter Aristotelem, minus verum arbitror; in Ethica enim ad Nicomachum honorifice de Platone loquitur, etiam quum hujusmodi memorat ideas, *vir*, inquit, *mibi amicissimus ideas induxit*: nec simile est vero tam absurdam sententiam eo tempore virum doctum Platoni tribuisse, quum infinita esset adhuc in vivis Platonis discipulorum turba. Sed, inquit, an tantus philosophus tam stulte ineptire potuit? Quasi vero ullum sit absurdum, quod non aliquis philosophorum dixerit. Quid quod fere eadem non dubitavit docere Origenes? Jacobus Bruckerus (a) haud ambigit Aristotelis veriorē esse sententiam, idque pluribus confirmat argumentis. Interea ingenuitati debeo, hujusmodi portentosam opinionem in Platonis libris, qui exstant, diserte nullibi reperiri, nisi longe detortis sententiis; Aristoteli vero concedendum est, alteram opinionem vix ab alio vetustiore platonico ante Tullium, Senecam, & Plutarchum, doceri (b). Porro quid illae sint abstractae

(a) In *hist. de Ideis* sect. 1. ad §. 5., & in *hist. crit. phil.* t. 1. p. 695.

(b) Sed & illud animadverti velim, veterum Graecorum fuisse morem, praesertim poetarum, eorumque qui oratione poetico charactere animata scripserunt, omnes quum supremāe mentis, tum Deorum inferiorum proprietates per προσωποποιαν veluti res, easque animatas exhibere. Hesiodus sit instar omnium. An enim veteres illos Graecos, tam stupidos fuisse putabimus, ut crediderint, ερωτα amorem,

Θεαν τε, Ρεαν τε, Θερμυ τε, Μνημοσινεν τε
Theamque, Rheamque, Theminque, Mnemosinemque
res esse ab animis, aut diis separatas? Quum igitur Plato orationem sectatus fuerit poeticam, seu potius theologico stilo usus, cujus anima fuit illis temporibus enthusiasmus; cuiquam ne mirum videri potest eodem modo de

etae formae ne id quidem apud recentiores eruditos constat. Esse mentes ab aeterno a Deo genitas, quarum princeps sit λογῶν, quarumque causa mundus logos condiderit, sunt qui in Timaeo cernere putant. Id si ita est, Zoroastrianus fuit Plato. An Origenes in περὶ ἀρχῶν platonice systema obtrudere voluit? Quod si nec mentes sint, nec animatae, separatae tamen hujusmodi ideae, ac per se subsistentes, me, quid illae sint, cum ignorantissimis ignorare fateor.

Move-

do de divinis aeternae mentis ideis loquutum? Sed quum nota sint & ceterorum philosophorum id temporis absurda plura, & quae hic noster Plato de sua illa trinitate divina commentus fuit, nolim ego hac tantum ratione illum ab hujusmodi errore liberare. Illud iterum dicam, si vera sunt, quae Aristoteles dicere videtur, hunc graecum geometram in arundine saepe longa equitasse. Quid si Macedo philosophus, qui mundum & aeternum, & necessario procreatum docuit, & has quoque ideas mentis aeternae deridere voluerit, velut minus systemati suo commodas? Viderint docti. Sed & illud non satis intelligere potui, quamobrem Bolingbrockius, qui in Plutarchi ac Plotini fuit sententia, hujusmodi mentis aeternae ideas tantopere aversatus fuerit. Quid enim? Aut rerum haec universitas a Deo procreata est, aut per se & ab aeterno est, aut fortuito nata. Duo haec postrema magnis argumentis refellit anglicus philosophus. Quum ergo mundus a Deo sit factus, potuitne ille sine anticipata quadam intelligentia fieri? quae tam antiqua esse debet, quam Deus. Hanc ejus intelligentiam primam mundi architectricem idearum nomine appellamus. Quas ille quum repudiet, me quid animo voveret, ignorare lubens fateor. An, ut Aristoteles, ab aeterno mundum a Deo manasse? Suspiciari possemus, nisi & in hoc mirifice secum ipse bellaret.

De generatione porro universi hunc in modum describit Platon. Quum oporteat (dicam verbis Burnetii) mundum esse visibilem & tangibilem; nihil autem sit visibile sine igne, nihil tangibile sine terra, corpore solido; haec duo elementa in primis erant necessaria: ut vero cohaereat mundus, & quid unum sit, opus fuisse ut haec duo extrema per aliquod medium proportionale conjungerentur; solida autem non uno, sed duobus semper mediis inter se copulantur. Deus igitur ignem inter & terram, aërem, aquamque disposuit, tanquam proportionalia: ideoque ex quatuor elementis hoc modo dispositis mundus necessario conflatus est. Deinde quum corpora solida resolvantur in plana, & plana iterum, juxta Platonem, in triangula, ideo elementa haec ex triangulis composita esse voluit. Ita ignem ponit esse figurae pyramidalis propter penetrationem, & compositum ex quatuor triangulis: aërem facit octoëdram productum ex octo superficiebus, quarum unaquaeque in sex scalena dispartitur. Terram figurae cubicae, propter soliditatem, ideoque genitam ex sex planis, quorum unumquodque constat ex quatuor triangulis. Denique aquam facit Icosoëdram ex viginti triangulis conditam, e scalenis itidem unoquoque compacto. Et cum mundi corpus hoc modo construxisset, animam ei mathematicam ex numeris & proportionibus conflata inferit & associat. Haec Burnetius ex Timaeo. Inde & hoc addo, primam materiam renuissimam fuisse ac invisibilem: mox gradatim densatam, terram evasisse. Quae ea maxime de causa retuli, ut cognoscatur, quot paradoxa, ac somnia inconditasque opiniones nimis metaphysicae matheos abusus in physicas disciplinas inducere possit. Nihil addo de anima Platonis mundana, quod ea res adeo est involuta, ut multis explicari non debeat, paucis non possit.

§. IV.

De Aristotele, ejusque Peripatetica secta.

Primus graecorum philosophorum Aristoteles Stagiritis Platonis alumnus a constante antiquorum chalogorum doctrina aperte ac sine ambage discessit: nullum enim chaos universo praeexistisse, sed fuisse illud ita, ut nunc est, ab aeterno idem, idemque aeternum futurum, differte docuit, quum alibi, tum potissimum in libris de coelo (a). Quod & Censorinus de die natali, & Lactantius, & veteres aristotelicae philosophiae interpretes omnes confirmant, praecipue Simplicius, qui ex instituto id egit. Legi possunt quae de hac re copiose & docte differit Jacobus Thomasius de Exustione mundi Stoica (b). Nec tamen ingenitum universum voluit, sed potius a Deo, aeterna & suprema mente, factum: sed factum tamen ab aeterno. Id in octavo physicorum librorum sic conatur probare. Quidquid sit, actione aliqua, seu motione sit: ejus vero actionis & motionis principium aliquod activum, motivum, causa sit oportet. At ea causa aut ab alia propellitur, ut moveat, aut ipsa sese determinat. Dicere causam hanc ab alia determinari, ducit nos in progressionem causarum, quarum alia ab alia moveretur, infinitam, quod esse nequit: quippe si quaelibet, ut moveat, ab alia est adigenda ad motum, nulla quum sit prima in infinita serie, nec ulla profecto movebitur, aut movebit. Ergo prima quaedam causa est, quae ipsa se, aliaque omnia movet. Jam vero haec causa aut ab aeterno continua perennitate movet, aut quamquam non

ab

(a) In 1. cap. 19.

(b) Dissert. 4.

ab aeterno movit, deinceps ad movendum se ipsa incitat. Posterius, inquit, hoc esse nequit: nam si statuas tempus fuisse, quum haec causa non moveret, intelligi non potest, quoniam eam deinde ratio commoverit, ut moveret: ab *inactione* enim ad actionem nulla res suapte natura sine ulla ratione & causa transire potest. Quocirca, concludit, causa isthaec aeterna ab aeterno movit, atque ab aeterno opus suum fecit. Qua ratione (nam his exemplis utuntur veteres Peripatetici quam libenter) si sol aeternus fuisset, aeternum fuisset lumen: si ab aeterno objectum lumini fuisset corpus, fuisset & ejus umbra aeterna: si cretae pes ab aeterno haesisset, aeternum ejus fuisset vestigium. Atque haec talia sunt, ut facile intelligamus universi productionem factam a Deo, ex Aristotelis sententia, *naturali quadam necessitate*, ut perspicite observat Thomaeus: atque idcirco praevisse Aristotelem Spinozae, quod plurimis probat Walchius in dissertatione *de Atheismo Aristotelis*. Hujusmodi autem erroris origo hinc & in Aristotele, & in Spinoza petenda, quod uterque *intrinsecas* Dei actiones cum *extrinsecis* imperite miscuerit. Illae enim procul dubio aeternae sunt, *necessariae, immutabiles*; quandoquidem ipsa Dei sunt *essentia*: non item istae, quae liberae sunt, Deique voluntati subiectae. Sed ea de re dicetur alibi (a). Illud in hoc philosopho singulare paradoxum est, quod, ut ego quidem arbitror, crediderit, Deum non movere agendo, sed attrahendo existentem jam materiam, qua attractione hanc rerum universitatem procreatam putavit. Vide quae dicta sunt in I. p.

Ceterum *sublunarem mundum* ex quatuor elementis constare, terra, aqua, aëre, igne docuit Aristoteles.

Ter-

(a) Vide diff. de mundi origine.

Terram in centro universi immobilem statuit (a) copiosissimum argumento, quod gravia ad centrum universi gravitent; gravitant vero ad centrum telluris; telluris igitur centrum est universi centrum. Cujus argumenti quum propositiones manifesto sint falsae, quantum ei sit pondus, vel rerum physicarum tirones novverint. Legatur Galilaeus in *Dialogis mundi*, & Abrahamus Gravius in *historia philosophica* (b), quo in loco aristoteleas hac de re argumentationes profert. Jam *ignem elementarem* sub lunae sphaera statuit, in quo, ut in aliis plurimis, imperitiam rerum physicarum patefecit; ita ut mirum sit tam absurdam opinionem potuisse a tot praeclaris Peripateticis per plura secula defendi. Salsæ Burnetius (c) ignem hunc *fatuum* appellat. At *mundum coelestem* ex nullo horum quatuor elementorum compactum, sed ex *diviniore quadam materia* (quam idcirco quintam vocat substantiam) *eaque immutabili* constitutum docet. Atque quinta haec *materia, essentia, substantia* adeo Aristotelis est propria, ut in Aristotelis vita, quae sub Ammonii nomine exstat, in *physicis* hoc esse Aristotelis praecipuum scribatur. Rem aedepol negotiosam! (d) Quid igitur faciemus igni coelesti ac lumini, quae certe mutabilia sunt? Quid novis stellis, aut veteribus, quae aliquando evanuerunt? Nihil hic de maculis solaribus dico, quae si aut vapor ac fumus, aut

(a) Lib. 2. de coelo c. 13. & 14.

(b) Lib. 4. cap. 16.

(c) In Arch. lib. 1. cap. 13.

(d) Quid si ea voce πυρ chaldaicum atque Pythagoricum accepit? Nam qui potuit non & ipse Pythagorica doctrina imbui? Certe Deum in suprema sphaera ponit, eumque igneum. Hinc hominum mentem advenire docet, & ipsam ignem hunc quintae naturae.

aut scoriae sunt solis, totam illam quintam Aristotelis *στοιχ.* pervertunt. Sed fieri potest, ut minuti sint planerae, quod non admodum absurde aliqui opinati sunt.

Persequamur autem externum hunc universi apparatus. Coelos solidos atque adamantinos esse vult: Stellas vero instar clavorum aureorum in laquearibus orbium defixas, aut potius densiores partes suorum orbium: libro enim *de coelo* 2. cap. 7. aperte docet *αστρα* ejusdem esse naturae, cujus sit corpus, in quo sunt fixa. Planetas sua natura lucidos efficit: cometas inflammationes esse non ultra mediam aëris regionem genitas (a): *Galaxiam* esse meteorum (b). Quae adeo sunt inepta, ut me poeniteat *genii hujus naturae*, nec tam quod ita pueriliter in astronomicis balbutiverit, quam quod veterum quaedam acute observata velut deliramenta superbe contemserit; ipse vero, magnus ille, si diis placet, physicae instaurator, tam deridicula substituit, ut habeamus unde affatim pueris risum captemus. Tam in physicis profecerat Aristoteles, ut *plebeis oculis*, inquit perbelle Burnetius, *naturae phaenomena contemplatus sit!* Quid, quod in ipsa terra ne generalia quidem explicuit? qualia sunt motus maris, phaenomena magnetica, metallorum & mineralium vires & compositiones, & quae ejusdem sunt generis plurima.

Perscrutemur porro intimiorem universi structuram, prout eam Aristoteles tradidit: nam in hoc potissimum aristotelica physica occupata est. Tria esse docet universi principia, *materiam*, *formam*, & *privatorem*. Displcebat nimirum ei & unum illud Elea-

(a) *Lib. 1. Meteor. cap. 6.*
(b) *Ibidem cap. 8.*

rensiū (a), & Anaxagorae *ποσειδωνειαν*, & Democriti infinita atomorum turba, ut ne quid dicam de Pythagorae numeris, quos ille, ita ut sonant verba, semper accepit; & risit. Contendebat, ut Plato, principia universi debere esse contraria: nam principia sunt, quae neque ex se mutuo, neque ex aliis sunt, sed ex quibus sunt omnia. Talia sunt *prima contraria*, quae *prima* quum sint, ex aliis esse nequeunt: quumque *contraria* sint, non possunt ex sese invicem existere (b). Concludit hinc esse *tria*, quorum duo sint contraria *privatio* & *forma*; tertium sit commune utriusque subjectum, quod *materiam* vocat. Materiam neque generari, neque corrumpi vult: eam esse *unam*, *infinitam*, *immutabilem*, *simplicem*, ut Plato, docet: ex ea tamen, & in ea *formas* omnium rerum generari. Nec vero formas esse aut *alterationes*, aut *commutationes partium*, quod Eleates, & Democritici docuerant, sed *substantias*, & *το τι ην ειναι*, quo quid est esse. Hinc in libris de *generatione* & *corruptione* veteres oppugnat, quod *generationem* & *corruptionem* per *solam transmutationem partium* explicabant, ignoratis *formis substantialibus* (1). Legatur hac de re acute disputans E-

Tom.V.

E

duar-

(a) *Phys. lib. 1. cap. 3. & 4.*

(b) *Ibidem cap. 5.*

(1) Tam mordaciter disputatum est in Scholis de formis hujusmodi substantialibus seu potius *naturalibus* (nam ita perpetuo vocat Aristoteles ut ab *artificialibus* distinguat) ut Gisbertus Voëtius non dubitaverit asserere, *formatum substantialium negationem scepticismo, & atheismo viam pandere*: quum Cartesiani Malebranchianique e contrario tuerentur, doctrinam formatum substantialium pantheismi & athei-

smi esse propriam. O mira hominum ingenia! Quamquam affirmatissime dicere possumus, neminem minus quid haec verba *formae substantiales* significant, intellexisse, quam eorum quosdam, qui tam contentiose, tamque oblitante ea de re disputarunt. Veteres potius paullo clarius de his Aristotelis formis videntur sensisse. Plutarchus *de Placit. phil. lib. 1. cap. 10.* post descriptas Sorcratis, atque Platonis ideas vel-

duardus Corfinus (a), & Bruckerus (b).

De materia Aristotelis prima infinitas agitarunt Peripatetici.

(a) In *Physica* disp. 4. cap. 3. §. 2.(b) In *hist. de ideis* sect. 1. §. 9. Et in *magna hist. Phil.*

ut substantias a materia junctas, addit: Aristoteles species quidem, & ideas reliquit, sed neutquam a materia junctas. Ex Plutarchi ergo sententia Aristotelis formae substantiales ipsae sunt substantiales Platonis ideae sed in materia inhaerentes ac activae. Quum Aristotelis formae sint insitae in materia activae virtutes nec ab ea separabiles, necesse est, ex Plutarchi sententia, ideas platonicas esse substantias incorporeas, corporibus tamen adfidentes, sed ab eis separabiles. Nec id est inverisimile, quum similia docuerint Chaldaei, a quibus accepit Pythagoras. Origenes in eadem fuit opinione. Simplicii quoque testimonio idem confirmat Bruckerus (*Hist. phil. de ideis*, sect. 1. §. ix.) qui velis remissaque in eandem pergit sententiam.

Formas autem istas *εντελεχειας* appellavit Aristoteles (*lib. 11. de anim. cap. 1.*) novo prorsus, ceterisque antiquioribus Graeciae scriptoribus inusitato vocabulo. Cicero legisse videtur *εντελεχεια*; quocirca vocem illam interpretatur *insitam motionem* & *perennem* (*Tuscul. quaest. lib. 1. cap. x.*). Legatur Angelus Politianus in *Miscellaneis* cap. 1. qui ita omnino legendum, & in Cicerone, & in Aristotele contendit. Id autem, & probatum est Leibnitio, & officio hujusmodi formarum est consentaneum: sunt enimvero activitates etiam ex

Aristotelis doctrina, eaque re ab artificialibus differunt, quae suapte vi & natura nihil agunt. Quumque id ita in ceteris rebus esse possit, in plantis & animalibus per se est manifestum quandoquidem viventium animae sunt naturae sese percipientes, a quibus animantis motiones omnes proveniunt. At Peripateticorum turba omnis dissentit, veteresque refragantur Aristotelis codices, in quibus magna consensione *εντελεχεια* legitur. Adeatur Walchius de *Atheismo Aristotelis* cap. 3. sect. 3. §. 2. sed & id poscit hujus philosophi systema: is enim habet formas pro ultimis completis corporum naturalium, qui genuinus est sensus vocabuli *entelechia*. Scribit Crinitus de *bonesta disciplina*, Hermolaum Barbarum, ut ejus vocis potestatem disceret malum Genium advocasse, eamque reddidisse *perfectibilibiam*, quod nec necessarium, & fabulosum esse probat Naudaeus (*Apol. virorum magiae suspect. cap. xiii.*) Scaliger (*exercit. 80. sect. 4.*) existimat vocabulum hoc compositum ex *εν*, quod sit anima in omnes artus infusa, & ita pars compositi, & *τελος*, quod sit finis, & perfectio; & ex *εχειν*, quod possit producere omnes operationes & motus: quod item verum est: est enim forma *το αυτελες*, ut loquuntur Stoici. Sed piget hic repetere quae in *tertia* parte dicta sunt.

ripatetici turbas. Averroistae materiam hanc primam esse voluerunt *solum potentiam*, *actum purum*, *solum Deum* (legatur Joan. Picus Mirand. in *Apol.*). Videntur igitur hunc in modum cogitasse, si quid in re tam obscura videre licet I. existere ab aeterno extensionem quamdam immensam simplicem immutabilem, II. eam purum esse actum (*ενεργειαν*) primumque actum, III. in ea gigni naturae necessitate formas omnes corporeas, adeoque esse eam formarum omnium universi primum subjectum, hancque esse materiam primam, naturam, Deum. (a) Quod quum placuisset pluribus italibus aristotelicae philosophiae interpretibus, in primis Vanino, hinc natus est terribissimus ille tot aristotelicorum atheismus, naturam esse Deum. Legatur Budaeus de *atheismo & superstitione*, & vita Lucilii Vanini Roterodami gallice edita 1717. Illud verisimilius, si recte aristotelica doctrina accipitur, similia de materia prima cogitasse Aristotelem, quam quae cogitavit Joannes Lockius, qui *spatium reale*, addita vi resistendi, evadere corpus censuit (b). Sed hanc vim, seu naturam, haud Stagiritae satis clare a Deo, & quidem trabente, distinguit. Quae omnia magis etiam confirmant, quod superius audacter diximus, praevisse Spinozae Aristotelem.

De malorum origine a ceteris paganis philosophis haud

E 2

(a) De Aristotele haec scribit Clemens Alexandrinus admonitione ad Gentes ad hanc rem quod attinet. *των όλων & νοητας τον πατερα τον καλεσμενον υπατον, ψυχην ειναι τα παντος διεται, τας εστι τα κοσμος την ψυχην Θεον υπολαμβανων &c.* idest, supremum universi patrem minime intelligens, animam esse mundi putat, idest, Deum pro anima mundi accipiens, &c.

(b) Acofta nota 2. ad §. 18. cap. 10. l. iv. de *intell. human.*

haud dissentit Stagirita : malorum omnium materiam esse causam arbitratur . Sed illud de penu suo addit , id ex lege *oppositionis* fieri . Mundum , resque ullas mundi , sine partium oppositione quadam & pugna constare non posse : ea ex pugna esse mala . Veteres pagani omnes *fortuna* saepe mala tribuunt . Sed in eo discrepant , quid haec sit *fortuna* . Saepe *φύτιν* , *πρωτὴν* *αἰτίαν* , *ἄν* , *μοίραν* , *ἀνάγκην* , *ἐμαρμένην* , *τύχην* una miscent , ut primam causam spectare videantur . Saepe causam alteram a prima , materiâ tamen conditam . An vim materiae insitam ? Nam *φύτιν* hanc interdum appellant . Aristoteles id se nescire fatetur in II. *Physicorum* . εἰτὶ δὲ τινες , inquit , οἷς δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἡ τύχη . Sunt quibus videtur esse fortuna causa efficiens . ἀδύνατος ἀνθρώπινη διανοία , ὡς θεῖόν τι ἔσται , καὶ δαιμονιώτερον , & tamen intellectui humano minime manifesta ; quippe divina quaedam res est , & egregia .

Non puto supervacaneum conspectum errorum Aristotelis , quem jam Patricius , mox Gassendus , tum Burnetius propoluere , velut hujus historiæ coronidem adnectere .

I. Mundum aeternum esse statuit ex utraque parte , ingenitum nempe , & incorruptibilem , ac naturae necessitate a Deo genitum .

II. Coelos solidos & eodem tempore in contrarias partes actos .

III. Materiam coelorum divinam , *quintessentialem* , immobilem .

IV. Fixas esse densiores partes suorum orbium , & planetas lucidos sua natura (1) .

V. Lucem nec corpus esse , nec qualemcumque motum corporeum , sed energiam diaphani . (2)

VI.

(1) Hoc Aristoteli per inviam imponi existimo .

(2) Et hoc Renatus docuit ,

qui aetheris motum esse lumen censuit .

VI. Sub concavo lunae ignem latere elementarem .

VII. Galaxiam esse meteorum , & cometas itidem , ultra mediam aëris regionem non evectos .

VIII. Terram haerere immobilem in centro universi .

IX. Sursum & deorsum in natura fundari secundum rationes immutabiles .

X. Formas rerum animatarum esse substantiales , & qualitates sive affectiones corporum ab eorum modis prorsus distingui . (1)

XI. Sensationem fieri per species intentionales .

XII. Rarefactionem & condensationem fieri per incrementum , & decrementum extensionis in materia .

XIII. Providentiam infra lunam non descendere . Quod ei aperte tribuitur (invitis ceteroquin operibus genuinis , quae supersunt) in opere *περί κόσμου* .

XIV. Animam esse entelechiam (vocem , ajunt , barbaram & ambiguum) & immortalitatis dubiae .

His dictis addit : *vale Stagirita : semper mihi eris malus astronomus , theologus peior , physiologus pessimus* . Haec Burnetius . Ego , quod ad me attinet , fateor , horum plurima Aristoteli , viro ceteroquin docto , idcirco affigi , quod ejus scripta , ob genium hominis aut naturam abstrusi , aut arte , non satis intelligantur . Nam sane , quis putaverit virum acutum , ad systemata factum , tot secum ipsa pugnancia sentire potuisse ? Sed & superioris aevi disputationes , & scholarum odia eorum plurima peperere , resistentibus hominis libris . Nam quae errat in theologia Ethnicorum hominum conditioni tribuas , quorum nemo fuit , qui puram divinitatis notionem habuit .

E 3

§. V.

(a) *Acosta nota 2. ad §. 18. cap. 10. l. IV. de Intell. human.*

(1) Hoc & restituit Leibnizius , & admodum est naturae re-

rum consentaneum .

§. V.

De Secta Stoica.

SToici aut ab Antisthene, aut, quod fama vulgatus est, a Zenone Citriaco habent originem (a). Stoicorum secta in moralibus magis est audienda, quam in physicis: ut enim in illis profusi, ita in his, ut magna seculi socratici philosophorum pars, admodum parci: in utrisque tamen nimium subtiles, ac fere ultra communem hominum sensum, ut aequo iustius metaphysici solent. Rem omnem Stoicorum physicam paucis complexus est Buddeus in epitomae historiae philosophicae (b). Stoicorum igitur de universo dogmata ad haec refert. I. Mundum hunc componi ex materia, & anima mundi, quo nomine ipsum Deum, hoc est ignem purissimum intelligebant, II. Cuncta facto regi, cui ipse Deus sit obnoxius, fati nomine rerum omnium immobilem, & immutabilem ordinem intelligentes, aut vicissitudinem necessariam mundi creati, & increati, III. perpetuas mundi esse periodos ita, ut hoc mundo per ignem destructo, & ad statum mundi increati reducto, novus prodeat per seminales rationes, qui idem fatum sit subiturus, IV. mundi materiam simplicem, informem, atque immotam ab aeterno extitisse, semperque extaturam, V. solem purissimum esse ignem, uti & cetera astra, VI. lunam ad terrae naturam accedere, VII. astra non errantia cum universo coelo circumvolvi, errantia vero propriis motibus cieri, VIII. animum hominis divinae essentiae esse particulam, hoc est animae mundanae, quae in sideribus purior sit; unde ex coelo & aethere

(a) Laërtius lib. 7. segm. 1.
(b) Cap. 4. §. 38.

there advenire, & cum hac essentia iterum tandem uniri. Haec ille: quorum quaedam sunt, quae paullo uberius sunt explicanda.

Primum omnium Stoici, ut docet in Zenone Laërtius, principia ab elementis distinguebant: illa enim, inquit Plutarchus, & numquam orta esse, & numquam interitura: elementa autem in mundi exustione peritura. Principia duo activum unum, idest Deum, passivum alterum, materiam. Dicunt Stoici nostri, inquit Seneca (a), duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant, causam (Deum, quem paucis post rationem vocat) & materiam. Materiam pure passivam fecere, inertem, sine ulla aut vi, aut motu, simplicibus constantem partibus, ut a corporibus, quae principitata vocarent Scholae, fecernerent. Materiae huic Deum, principium activum ubique praesentem esse, cum ea compenetrari, ejusque esse animam, & naturam. Quid est aliud natura, inquit Seneca (b) quam Deus, & divina ratio toti mundo & partibus ejus inserta? & in secundo naturalium quaestionum (c) vis, inquit, Deum naturam vocare, non peccabis: est enim ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus (d). Hujusmodi autem

E 4

Deum

(a) Ep. 65.

(b) Lib. 4. de benef. cap. 7.

(c) Cap. 45.

(d) Ut apud Latinos natura saepe est id, unde aliquid nascitur, causa scilicet efficiens: ita apud Graecos φύσις est αὖσις, gigno, pario. Hinc φύσις, planta, quod nascatur. Hanc naturam naturantem dixere Scholae. Tota ferme graeca philosophia hanc naturam τοῦτο esse, aut igneae naturae sibi persuaserat. Hinc Πινδαρο olympion. 7. sol dictus γενετῆρος ακτῶν πατήρ, genitivus radiorum pater: isque (sol) ut coelum saepe

Deum & naturam ita definit; ut eum dicat ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem, uti Cicero in secundo de natura deorum nos docet. Quod ita, ut dicebant, intellexere, quippe qui nullam substantiam prorsus incorpoream agnoverunt, ut pluribus demonstravit Lipsius (a). Porro naturam hanc & fatum quoque appellabant, ut nos docet Laërtius (b), cui similia habet ex Chrysippi mente Cicero (c). Fati autem hujus nomine aeterna, & ex necessitate naturae manantia Dei decreta, quae in ordinatas universi & necessarias motiones abirent, intellexisse videntur. Quam rem, quum valde sit perplexa, neque paucis explicari possit, multis vero extra oleas esset, omittam. Sed patet ex his pauculis, non injuria censuisse & Jacobum Thomassium in dissertationibus de exustione mundi stoica; & Buddeum de atheismo & superstitione, spinozismum in hac stoicorum doctrina contineri. Saltem, ut ego arbitror, plurima, quae spinozismi sint fulcra: nam alioquin quaedam sunt in Spinoza, quae, nisi verba foede intorquere velimus, veterum nemo dixit. Conferri potest & Cudworthus in systemate intellectuuali.

Sed longe tamen alia videtur existimasse Lipsius: nam in Stoicorum pronoea, non necessitatem fatumque causae seu aeternae rationis, sed christianam reperit providentiam, immutabili quidem cursu progredientem, sed non ita, ut Deum quoque fato subiciat. Quam ego controversiam iis intraetam relinquo, qui sibi omnia deficere putant, ubi sit aliquid in veteribus, quod non fati dum expediverint. Ego quae

fatis

pe non poëtis solum, sed philosophis quoque Zeus, Jupiter, est a ζεω, ferreo. Inde dies noctesque a Jove.

(a) In phys. stoic. lib. 2. cap. 45.

(b) Lib. 8. segm. 135.

(c) Lib. 1. de nat. deor.

fatis apud vetustos auctores intelliguntur, libenter accipio: quae illi ita disputarunt, ut nolle intelligi viderentur, inurbanum esse existimo, nimium impudenter sciscitari. Hoc igitur in stoica philosophia certum exploratumque habeamus, mundum hunc aliquando coepisse, non suapte natura existere (a).

Sed

(a) Quid veteres Graeciae populi Fati nomine intellexerint haud est, ut dixi, tam facile definitu; propterea quod vetusti poëtae, a quibus illorum theologiam haurire nunc licet, perpetuo historiam, & physicam cum theologia miscent, deos historicos, seu primos coloniarum conditores, cum mundi auctore, aut daemonibus, aut mundanis viribus; consilia postremo deorum historicorum cum voluntate supremi numinis, aut cum naturae effectis. Id constat ex utroque Homeri poemate, Hesiodo, antiquisque Tragoediis. Ex. gr. Cum Hesiodus (op. & d. v. 56. & seqq.) scribit τὸν νομὸν, hanc legem a Jove positam hominibus, ut justitiae obtemperent: aliam vero piscibus, feris, avibus, ἐσθῆν ἄλλῃλῃς, ut se mutuo devorent; manifestum cuique esse debet, hic Jovem aut pro rerum conditore accepisse, aut pro natura; nam νομὸς, quam memorat nihil aliud est, quam cujusque rei conditio ac constitutio. At idem Poëta in Theogonia Jovis adversus parentem Saturnum civile bellum describens, Jovis nomine nec hunc communem rerum auctorem intellexit, nec naturam, etsi gigantum nomine montes ignivomos, quibus circumdamur in hac Italiae parte, accepisse videari possit. Observare idem licet saepe in Homero.

Clericus notis ad Hesiodi theogoniam adnotavit igneum vetustis Graecis vocabulum τυχη, quo recentiores Graeci plurimum utuntur, & quam saepe fortunam, aliquando fatum interpretantur Latini; eosque usus vocabus μοιρα, quae frequentissima est, ut & verbum μερῶ,

Sed & illud in Stoicorum physiologia celebratum est,

ac μειρομυ, quod partiri, dividere generatim significat. Sed tam illud quam haec cum eodem sensu videntur primum accepta: nam ut τυχη est quod alicui in partem suam contingit tam bonum, quam malum: Ita μοιρα, & μορος id designat, quod cuique tributum est seu boni item, seu mali, coepitque, ut videtur, in usu esse, postquam graecae gentes agros sibi divisere, quod innuit Hesiodus. Sed & verbo πεπερωμαι, & πεπρωμαι, praedefinire, praedeterminare, nomineque πεπρωμενη utuntur. Est autem πεπρωμενη, quasi πεπερωτωμενη βελη praefinitum consilium, praedeterminatum. Quo sensu fatum est quidquid ab alto, & ex destinato venit, ut loquitur Seneca Tragicus. Sed duae hic suboriuntur quaestiones 1. quid illud ab alto est, unde fata veniunt, 2. immutabilia ne sint, an mutabilia. Poetae illi veteres, oracula, populi, βελη των θεων voluntatem deorum pro fato habent. Hinc vates, & oraculorum sacerdotes dicuntur θεσπια λεγειν aperire, revelare, patefacere fata, & movere sortes, quum consulentibus respondent. Ergo fatum voluntas erat deorum, quorum vires humanas gubernari omnibus antiquis populis persuasum erat. Sed cum tam saepe in Homero, Hesiodo, Herodoto, tragicisque poetis legamus & deos quoque fati subesse, me quoque, inquit Jupiter apud Lucanum, fata regunt; necesse est ut existimemus, veteres nationes duo fatorum genera distinxisse, alterum deorum illorum genitorum Coeli, Telluris, Saturni, Jovis, Apollinis, &c. alterum superioris potentiorisque alterius potestatis. Deos illos Coelum, Tellurem, Saturnum, Jovem, Apollinem, Dianam, Plutonem historicos esse deos, aut potius primos Thessaliae reges e familia Titanum, qui coloniam illam in Graeciam intulerunt, pluribus ostenderunt Bochartus in Phaleg. & Clericus notis ad Hesiodum. Horum consilia fata erant huma-

est, perpetuas esse mundi αποκατασεις, seu vicissitudi-

humana subditis, προαγματα quasi dicas ordinationes regum illorum. Haec alteri fato eminentiori suberant. Sed illud alterius superioris potestatis fatum non facile dixerim quid apud illos imperitos stupidosque mortales significet. Mundum ex chao, seu ex mundano spatio, emerxisse supremae alicujus mentis consilio ac potentia omnibus vetustis nationibus, confusis licet notionibus, erat persuasum. Posset igitur quis pro ejus mentis consiliis, ac voluntate, quibus totum mundi systema regitur, fatum illud divinum illis acceptum fuisse existimare. Sed plura sunt, quae hunc sensum incertum reddunt. I. Primae gentes paganae, Aegyptii, Phoenices, Arabes, Assyrii, Ioni, Graeci non unam ac simplicem divinitatem coluisse videntur, sed plures, ut ignoremus, plurimum ne deorum consilia in fati habuerint, an unius. Scio in contrarium tendere, plurimaeque eloquentia ac doctrina id demonstrare velle Bolingbrokium in III. Specimine philosophico, monotheismum scilicet apud omnes illos populos antiquissime ac a primis initiis obtinuisse. Id mihi quoque ita videtur. Sed veram hanc notionem, statim corruerint necesse est: veteres enim, quas ejus aetatis habemus, memoriae ac traditiones, non modo profanae, sed sacrae id testantur. Nam Abrahami tempore, paullo scilicet post diluvium, Chaldaei idololatrae erant: erant & Aegyptii, ut etiam ex historia sacra primae populorum extra tribum Judaicam origines cum idololatria coepisse videantur. Monotheismus igitur posteriorum aliquot doctorum philosophica fuit religio, non popularis, de qua hic nunc agimus. 2. materiam & chaos posuerunt aeterna. Ignoramus autem quam vim efficiendi, ac generandi iis dederint. Nec inverisimile est putare, eos arbitratos a Deo quidem procreatum ex chao fuisse mundum, sed non nihil etiam chaos ipsum per se ingenta vi (φύσις) fecisse; quum & Aegyptii

tudines, interire nempe veterem, hinc ex ejus λόγοις
σπερ-

reverentiori adhuc tempore memoraverint animantis & homines ab humida tellure profiliisse. Hinc Timaeus Locri materiam ἀναρχὴν vocat. Ergo, si has notiones animo recolamus, fatum illud potuit esse 1. consilium unius supremi Dei, 2. consilium plurium numinum, 3. vim & efficaciam materiae in plerisque cum divino fato junctam, in aliis solam. Quis nunc dixerit quid horum illi intellexerint? Praesertim quum poëtae, antiquioresque philosophi, perpetua illa prosopopoea, qua usi sunt, quaque omnes naturae partes deificaverunt, omnia obscura & incerta efficiant.

Poëtis, excultis jam populis, philosophi advenere. Eorum plures soli materiae vim fatalem tribuerunt, ut Democritici, & Epicurei apud Graecos: alii primae menti & materiae, ut Pythagorici & Eleaticenses. Alii soli propemodum menti, ut Stoici. Quae item magna sunt in obscuritate posita, idcirco, quod non satis philosophi illi curaverint inter utriusque causae efficaciam probe distinguere, quod animadvertit Aristoteles. Sed ipse Aristoteles, ex platoniciis scilicet unus, quantum φύσει, quantum αὐτῷ dederit pot mihi Oedipus erit qui nitide explicaverit: nam, ut supra vidimus, ne ipse quidem quod genus causae fuerit τύχη, dicere potuit. Hinc apud antiquos paganos nullum vocabulum magis est aequivocum, ambiguum, dubium, incertum, quam fatum, seu poëtice, seu civiliter, seu philosophice accipias.

Alteram vero quaestio, immutabilia, necne, fata haberint, bipartita quoque est. Nam homines nullo modo vim factorum evadere posse, si eos excipias, qui in castris Epicuri militaverunt, omnes ad unum usque credebant. Quin ne Epicurei quidem, qui fatalem atomorum vim satis agnovisse videntur. Ipsi dii minores illis subiecti erant: hoc modo esse irrevocabilia arbitrabantur. Sed an primus fati conditor ac servator & ipse ei subesset, ut non liceret illud mutare, non satis

σπερματικοῖς, rationibus seminalibus, seu potius animatis seminibus, veluti ex cineribus phoenix, alium prodire. Stobaeus (a) Zenoni, inquit, Cleanthi, & Chrysippo placet, mutari naturam in ignem, ut semen; idque rursus perfici & deduci in eandem, quae obtinuit antea, mundi compagem. Hanc naturae revolutionem παλιγγενεσίαν τῶν ὅλων, regenerationem cunctorum appellat Marcus Antoninus Imperator, ejusque saepius meminit. Meminit & ejusdem Stoicorum dogmatis Origenes in quinto contra Celsum, & Eusebius in decimoquinto praeparationis. His autem vicissitudinibus, quae ab aeterno pluries factae sunt, fientque in aeternum, cura tamen supremae mentis, ut Cicero docet

satis apertum apud antiquos esse ajo. Saepe ita loquuntur ut supremae mentis libertatem agnovisse videantur: saepe illam nescio cui ἀναρχῇ subijciunt. Haec apud plerosque, etiam ex philosophorum tribu, aliquando est ὁλίαν ἀναρχῇ materiae fatum, φύσις, natura, ut nequeat Deus efficere quidquid vult. Notum est omnibus hanc esse Platonis doctrinam. Aliquando est interna, qualis apud Aristotelem: Deus enim, ut homo Macedo philosophatur, ab aeterno materiam, movet, ac intrinseca naturae suae necessitate movet. Apud plerosque Deus prima mundi causa est ignis, qui suapte natura ac necessario mundum pervadit, agitque, ut apud Heracliteos, & Stoicos. Quae eadem videtur fuisse chaldaica doctrina, ut superius adnotatum est. Adeo apud non antiquas modo gentes, sed primos ipsos ac subtiliores Graeciae theologos Dei notio, mundique origo fabulis ac impietate depravata fuit. Quisquis haec cum iis notionibus confert, quas de Deo, deque mundi origine christiani habent, non ipse per se animadvertat, quam inutiles fuerint philosophorum conatus ad veram religionem constituendam?

(a) In Eclog. Phys. lib. I. cap. 24.

docet in secundo *de nat. deorum*, mundum perennem fieri docebant Stoici. Ita *natura* seu *mens* materiam permeans atque pervadens *aeterni fati* legibus, seu *aeternis rationibus* eam aut compaginat, aut dissolvit, totumque hoc, quo continemur, quodque, ut loquitur Seneca (a), unum est, & Deus, cujusque & socii sumus, & membra, hac vi aut in concinnam machinam distribuitur, aut in chaos convolvitur & perurbatur. Adeo veteres traditiones temere interpolabant, aut in conjecturis suis balbutiebant Stoici! Quae quum cogito, subinde subit animum, vix ullum fuisse inter paganos philosophum, cui pura simplex nitida sine ulla erroris mixtura Dei notio sederit animo: ut non sine ulla ratione veteres christiani apologistae atheos saepe habuerint. Legatur qui his de rebus ex instituto differit Jacobus Thomasius *de exustione mundi stoica* (b).

§. VI.

De Secta Eleatica.

Trium graecanicarum philosophiae veterum sectarum, enarratis jam iis quae ad Ionicam, & Italiam pertinent, una restat Eleatica, de qua, ut caepimus, pauca. Ejus originem sectae a Xenophane Colophonio reperitur: at quum aucta plurimum atque illustrata sit a Parmenide & Zenone Eleate, Eleatica est dicta. Fuit autem Elca duplex, una nostrae Lucaniae, quam digammate, eolico addito, Veliam vocare Latini: alia Minoris Asiae urbs in Myssa majore. Lucanicam sectam asiaticae fuisse parentem magna scri-

(a) Ep. 92.

(b) Dissert. 9.

scriptorum pars sentiunt. Exoptata, an inventa praedicant? Utrumque sit, duarum ac illustrium sectarum alumna haec nostra magna fuit Graecia, pythagoricae, & eleaticae. Nihil perplexius in historia philosophica, quam Eleatensium de rerum origine & constitutione doctrina: nam & nulla Eleatarum supersunt monumenta; & qui de illorum philosophia litteris aliquid tradiderunt aut minus ea intellexisse videntur, aut non sincere enarrasse. Cicero in secundo Academicarum quaestionum, Xenophanes, inquit, unum esse omnia dixit, neque id esse mutabile, & id esse DEUM, neque natum unquam, & sempiternum, conglobata figura. Dissimilia habet tamen Sextus Empiricus (a), Xenophanis nempe dogma fuisse universitatem esse unum, & Deum rebus inesse omnibus: esse autem rotundum, & nullis passionibus obnoxium, & immutabilem, & rationalem (b). De Melisso

(a) Pyrr. hypoth. 1.

(b) Veteres testes, ut ego quidem arbitror, corrumpunt, qui Xenophanem inter pantheistas referunt, quum, si vera sunt, quae antiqui tradunt, is satis aperte demonstraverit se Deum mentem a Deo mundo sejunxisse longissime, etsi illum mundum pervadere senserit. Sexti verba sunt, ex Xenophanis sententia Θεον ειναι δε σφαιροειδη, και απαθη, και αμεταβλητον, και λογικον, sed tamen συμφωνη τοις πασι, naturam esse omnium (sic enim interpretor) idest vim ac efficaciam rebus omnibus praestare, quomodo & Stoici ipsi loquebantur, & veteres poëtae, qui Deum ire per omnia dixerunt. Haec qui componi possunt cum eo mundo, quod ex quatuor elementis coagmentatum censuit Xenophanes? Hic enim mundus nec immutabilis est, nec λογικος. Timon apud eundem Sextum laudato loco απ' ανθρωπων Deum vocat, longe scilicet a natura humana dissitum, totumque esse ait θεωρητον, & νοημα, totum mentem, aut ipsam mentem, aut totum

liffio vero & ipfo Eleatenfi fcribit Laërtius (a) pofitum

(a) L. 9. feqm. 24.

totum animum, totum animi, ut loquitur Plinius, quod in mundum non quadrat, nec in mundi partes. Apud Clementem Alexandrinum Strom. v. & hinc Euseb. praep. XIII. 13. locus exstat pulcherrimus Xenophanis ipfius

Εἰς Θεὸς ἐν τε Θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος
οὐ τι δέμας θνητοῖσι ὁμοῖός, ἔδε νοῦμα.

Deus est hominum deorumque maximus

Qui nec sui extensionis natura, nec mente, mortalibus similis est.

Qui autem sunt illi Deo, quibus similis nullo pacto est, nec κατὰ δέμας, idest suae naturae extensione, nec intelligentia Deus? Nempe Dei naturales, sol, luna, tellus, astra, cetera, mundus denique. Sed rotundum conglobata figura, ut vertit Cicero, efficit Deum suum Xenophanes: ei auditum, visum ac reliquas tribuit αὐτοῦσι. Tribuit hercle vero. At non menti, verum Deo mundo; aut si illi, baud certe id ut κατὰ δέμας mihi persuadere possum, I. id si esset & reliquis diis, & homini aliquatenus esset similis, quod ille, magna veterum consensione, negat, II. non esset totus mens ac infinita, quod ille tamen rotundus ait verbis, III. ea aetate tota theologia enigmatica erat, metaphorica, poetica. Adhuc Homeri & Hesiodi stylus vigeat: a quo vix cavere poterat Xenophanes, qui & poeta fuit, & physicam carmine docuit. Haec non in Xenophane solum, sed in omnibus illis vetustis physicis locum habent, IV. & το σφαιροειδής, si primo Deo tribuit, possumus allegorice interpretari, ut undequaque perfectum absolutumque significet: quomodo Horatii illud, totus teres

tum ei universum infinitum, immutabile, immobile, unum, sibi ipsi simile, ac plenum, motumque non esse,

teres atque rotundus, instar sphaerae, nempe, ut loco exempli sphaeram ab eo adhibitam existimemus, quo illud explicaret, quod de Xenophane ait Aristoteles, ὁμοῖον ἐν τε παντί, sibi per omnia esse similem, ut nihil sit in illa natura concretum, nihil varium, nihil multiplex, sed sit adeo per omnia sibi aequalis, ut sphaerae radii. Hoc satis indicat Aristoteles ipse, qui ex Xenophanis sententia non crude rotundum esse Deum scribit, sed παντὶ δ' ὁμοῖον ὄντα, σφαιροειδὴ εἶναι, sed undequaque similis qui sit, sphaeroidea esse, idest sphaerae naturam habere. V. Xenophanis Deus finitus non est, si eidem Aristoteli credimus, sed nec infinitus, ἔτ' ἀπειρον, ὅτε πεπερασμένον. Haec pugnantia videntur Baelio (dist. art. Xenophanes). Sed ea ita sunt intelligenda, ut duo alia item pugnantia, ὅτε ἡρεμεῖν, ὅτε κινῆσθαι Deum, nec quiescere, nec moveri. Enimvero nec motus, nec quies proprie de mente aeterna ac infinita dici queunt, quum sint affectiones corporum. Eodem modo ex veterum philosophorum loquendi formulis ἀπειρον, & πεπερασμένον de iis rebus dici proprie possunt, in quibus est natura capax terminorum. Ac ἀπειρον est id, quod destituitur περὶ, terminis: περὶ αὐτὰν, seu termini iis rebus tribui nequeunt, quae non mole, sed virtute magna sunt. Haec ut sibi consentiant, necesse est το σφαιροειδὴ non proprie sumi de prima mente, sed ad eam translata de Deo mundo. VI. Ipse Aristoteles hoc, Deum omni ex parte videre, audire, sentire, quod ait Xenophanes, ita dictum suspicatur, ut explicaret, qua ratione Deus sit ὁμοῖός παντί per omnia sibi similis: cur non eadem ratione per modum similitudinis sphaeram adhibuisse dicamus? VII. Postremo si statuamus, aeternum vacuum, mente & vita perfectum.

esse, verum videri esse. Plato quoque in *Sophista* re-
stificatur positum Eleatensibus universum immobile, quod
non

Elissima praeditum Deum a Xenophane habitum, ut ab
Henrico Moro, & a Newtono, omnia sibi constare intel-
ligemus 1. non esse corpus, 2. non esse finitum, neque
infinitum veteri loquendi formula, quia, ut ipse ait *A-*
ristoteles, infinitum id est, quod finis capax, finem
non habet (*ibidem*) & infinitum est in quantitate,
non in *ἰσχύ* substantia (*idem physic. lib. 1. cap. 3.*)
3. non moveri, id enim pugnat cum tali natura: sed
nec *ἡρεμεῖν*, idest nec nihil agere: quia quum sit in
omnibus rebus, omnibus vitae ac motus causa est, qua
ratione dicitur *φύσις*, natura, 4. *πᾶν* esse *ὅμοιον*,
homogeneum scilicet, non secus ac sphaerae radii plene
sunt sibi similes, 5. non esse nec diis vulgaribus, nec
hominibus similem, nec *κατὰ δέμους*, idest extensione &
immensitate, nec mente; nam nec corpus habet, nec or-
gana sensuum: omnis tamen omnia videt, audit, sentit,
idest intelligit toto se omnia, 6. universum ex iis factum esse,
quae ingenita sunt, igne, terra, &c. quia ex nihilo nihil
fit: sed factum tamen vi Dei per omnia commean-
tis, 7. hoc universum unum esse, continuatione scilicet & pri-
ma essentia, idest prima materia, hocque proprie rotundum,
8. nihil in mundo substantiarum generari, aut corrumpi,
sed sola primorum elementorum copulatione, aut dissolu-
tione fieri omnia: adeoque generationes & corruptiones
substantiarum videri quidem, sed illusiones esse. Horum
pleraque videntur cum iis pugnare, quae *ibidem* *Aristo-*
teles adversus Xenophanem disputat: sed is ipse fatetur
obscure fuisse illa a Xenophane scripta. Quid si is ob-
scuriora reddiderit? Conveniunt tamen cum iis, quae re-
liquos Eleaticos docuisse constat. Meminerit autem lector
& me in re dubia opinari.

non habeat locum, in quo moveatur (a). At quasi repente
scena conversa, scribit Laërtius, Xenophanem quatuor
rerum omnium elementa statuisse. Sextus vero Empiri-
cus, omnia ex terra fieri, velut Xenophanis dogma refert
(b), Stobaeus aquam quoque addit (c). At Parmenides
ignem, & terram, illud activum, passivum hoc (d). Quae
pol qui composuerit, nae is Oedipo acutior fuerit.

Qui igitur haec interpretantur in diversa abeunt.
Joannes Christophorus Wolffius ad *Origenis philosophu-*
mena, Nicolaus Hieronymus Gudlingius, Petrus Bae-
lius (e), Joannes Franciscus Buddeus de *atheismo* &
superstitione (f) inter pantheistas Eleaticae sectae phi-
losophos referunt; non alia, inquiunt, ratione intel-
ligi illud potest, unum esse omnia, idque esse Deum.
Enim vero recentiores pantheistae non alia loquun-
tur lingua, uti superius demonstravimus. Sed &
Aristoteles ita Eleatensium id enarrat dogma, ut hoc
ipsum confirmare videatur. *Parmenides*, inquit, (g)
omnium rerum unum esse principium, & id immobile do-
cuit: unum porro omnia, & ens infinitum esse: quidquid
vero est praeter ens, id non esse: ens vero unum esse:
quidquid ergo praeter unum sit, id esse nihil: omnia ergo
unum esse (h). Equidem ajo, si pantheistae fuissent Elea-

F 2

tae,

(a) Vide *Aristotelem* in eodem libro de *Zenone*, *Xeno-*
phane, & *Gorgia*.

(b) *Advers. Phys.* 1. & alibi.

(c) *Ecl. Phys.* cap. 24.

(d) *Laërt.* 1. 9. cap. 22. *Bayle Dict. art. Xenoph.*

(e) In *Dict. art. Xenoph.*

(f) *Cap. 1. §. 19.* & in *histor. Phil.* cap. 4. §. 47. & 48.
Scire tamen oportuit veterum Deum genitum, idest mun-
dum, ab ingenito, seu mente, secrevisse. Vide *Tim. Locri*.

(g) In 1. *Phys.* cap. 2.

(h) „ Idem *Aristoteles* in 1. *metaph.* 4. Quo de-
„ mon-